

K Ř E S Ť A N S K Á
R E V U E
Č T V R T L E T N Í K P R O O D P O V Ě D N Ý D I A L O G

PŘÍBĚH KŘESŤANSKÉ REVUE

Ladislav Beneš ml.: Československý křesťansko-marxistický dialog v šedesátých letech	4
Robert Krumphanzl: Ekumenismus jako křesťanský úkol č. 1	7
Jiří Schneider: Dokázali vyzářit naději (rozhovor s Pavlem Kosatíkem) ...	22
Dopis Miroslava Pfanna manželům Šimsovým ke zlaté svatbě z roku 2016	37
Jeden z vinných kmínků a sklípků české země (Milan Balabán)	42

K Ř E S Ť A N S K Á REVUE

ČTVRTLETNÍK PRO ODPOVĚDNÝ DIALOG

založili v roce 1927 Emanuel Rádl a Josef L. Hromádka

ročník XC • číslo 3 • srpen 2023

PŘÍBĚH KŘESŤANSKÉ REVUE

OBSAH

Úvodník (Jiří Schneider) 1

Téma

Petr Krejčí: Devadesát ročníků Křesťanské revue 2

Ladislav Beneš ml.: Československý křesťansko-marxistický dialog v šedesátých letech 4

Robert Krumphanzl: Ekumenismus jako křesťanský úkol č. 1 7

Martin Šimsa: Jak se Ladislav Hejdánek potkával a rozcházel s Křesťanskou revuí .. 12

Pavel Hošek: Básník hebrejského myšlení 15

Jindřich Halama: Jakub (Jacques) Schwarz Trojan 17

Rozhovor

Jiří Schneider: Dokázali vyzářit naději (rozhovor s Pavlem Kosatíkem) 22

Eseje a a studie

Lukáš Klíma: Kázání o apoštolově velkolepé vizi pro církve a svět 27

Recenze

„Milý Eberharde...“: osobní život Dietricha Bonhoeffera ve světle nového vydání
jeho Listů z vězení (Jiří Šamšula) 30

Kultura

Oppenheimer (Pavol Bargár) 35

Dokument

Dopis Miroslava Pfanna manželům Šimsovým ke zlaté svatbě z roku 2016 37

Personalia

Předmluva (Ladislav Pokorný) 41

Jeden z vinných kmínků a sklípků české země (Milan Balabán) 42

Se skromnou moudrostí. Vzpomínka na Ladislava Pokorného (Jiří Cikánek,
Petr Dvořák) 47

Milí čtenáři,

při psaní úvodníku do Křesťanské revue si vždy vzpomenu na jejího dlouholetého šéfredaktora Ladislava Pokorného. Úvodníky psal pravidelně a vytesal z nich svébytnou formu. Jedinečně Ladislavovu osobnost popsal Milan Balabán v předmluvě k jejich soubornému knižnímu vydání z roku 2003, kterou vám v tomto čísle také předkládáme. Je příznačné, že když přestal dělat šéfredaktora Ladislav, nenašel se žádný nástupce, a tak se od té doby v psaní úvodníků v redakční radě střídáme. Když letos na jaře Ladislav zemřel, nestihli jsme na to reagovat. Ve vzpomínce Jiřího Cikánka a Petra Dvořáka ho proto chceme připomenout mimo jiné také jako pravidelného účastníka konferencí a retreatů obnovené Akademické Ymky.

Možná to tušíte, ale vydávání Křesťanské revue v tištěné podobě, byť s různou periodicitou, letos skončí. Číslo, které otevíráte, je záměrně bilanční. Petr Krejčí sepsal Křesťanské revui souhrnné curriculum vitae. Požádali jsme publicistu Pavla Kosatíka o rozhovor na téma, jak vidí stopu Křesťanské revue v intelektuálních dějinách posledního sta let. V tomto čísle najdete příspěvky týkající se odkazu některých významných osobností, spojených s tímto časopisem. Jsme rádi, že jsme mohli zařadit příspěvek Roberta Krumphanzla o ekumenickém přesahu jirchářských seminářů a klíčové roli Jiřího Němce při jejich pořádání. Křesťanská revue sehrála v šedesátých letech svou roli nejen jako platforma pro dialog křesťanů mezi sebou, ale také při pokusech o rozhovor křesťanů s marxisty. Obojí předznamenalo krátký nádech svobody v roce 1967, po němž přišla potopa i potupa ducha. Dědictví let šedesátých bylo ovšem významným vkladem důvěry, na níž byla založena pozdější spolupráce katolíků, evangelíků i bývalých komunistů v rámci Charty 77. Svědectví o tom, jak se zkušenost předchozí generace předávala dál, podává i osobní dopis Miroslava Pfanna manželům Janu a Mileně Šimsovým, který s díky otiskujeme jako dobový dokument a zároveň jejich portrét.

Pozornému čtenáři neunikne, že v tomto čísle chybí portrét filozofa Emanuela Rádl. Bude mu symbolicky věnováno poslední, příští číslo. Rádl byl inspirativní a provokativní myslitel, zasluhuje nemenší pozornost než jeho kolegové J. L. Hromádka a Jaroslav Šimsa.

V příštím čísle se chceme rozloučit s věrnými čtenáři a také popsat, jak jsme se v minulých letech snažili uzpůsobit Křesťanskou revui potřebám a výzvám doby a jak se nám to podařilo – jen částečně a dočasně a jaké cesty a možnosti, jak pokračovat v jejím odkazu, se před námi otevírají.

Ať je vám četba tohoto čísla podnětem v uvažování i činech!

Za redakční radu

Jiří Schneider

DEVADESÁT ROČNÍKŮ KŘESŤANSKÉ REVUE

Petr Krejčí

Péči Emanuela Rádra a J. L. Hromádky za podpory prezidenta T. G. Masaryka vyšlo 15. září 1927 první číslo měsíčníku Křesťanská revue. Křesťanská revue vycházela vždy 15. dne v měsíci, v červenci a srpnu nevycházela.

Odpovědný redaktor byl zpočátku Emanuel Rádl. Od květnového čísla druhého ročníku ho vystřídal Jaroslav Šimsa a od počátku roku 1936 Jaroslava Šimsu vystřídal Václav Velkoborský. V polovině roku 1938 se pak odpovědným redaktorem znovu stává Jaroslav Šimsa a je jím až do zákazu vydávání Křesťanské revue v září 1939. Až do listopadu 1938 vedli Křesťanskou revue J. L. Hromádka a Emanuel Rádl, ten ale v důsledku své nemoci byl vystřídán Jaroslavem Šimsou, který po odchodu J. L. Hromádky do emigrace vedl Křesťanskou revui sám.

Prvých 11 ročníků vycházelo vždy začátkem akademického školního roku. Ročník měl zpravidla deset čísel, o prázdninách Křesťanská revue nevycházela. Jednotlivá čísla měla zhruba následující strukturu: Po úvodníku následovaly články, eseje a úvahy, dále tam byly rozhledy po životě náboženském a politickém, zprávy, recenze literatury, popřípadě diskuse a dopisy. Od druhého ročníku čísla zpravidla obsahovala také ukázky náboženské poezie.

Křesťanská revue byla zaměřena ekumenicky, odmítala se podílet na honbě katolíků, sledovala vývoj Československé církve a ruské pravoslavné církve jak v Sovětském svazu, tak v zahraničí. Věnovala se otázce války a míru – zaujímal umírněný pacifismus, ale dávala slovo i radikálním pacifistům, jako byl Přemysl Pitter. Se znepokojením se dívala na nástup nacismu v Německu a komplikovanou situaci německých církví.

Dvanáctý ročník začal vycházet za druhé republiky, jeho poslední číslo vyšlo 1. září 1939, když Německo napadlo Polsko. Křesťanská revue nepropadla honbě na Židy ani na prezidenta Beneše, jak to bylo u jiných českých novin a časopisů, a místo oslav Hitlerových padesátin připomněla padesátiny J. L. Hromádky.

Po válce, v roce 1946, se vydávání Křesťanské revue obnovilo. Od té doby jednotlivé ročníky přestaly sledovat akademický rok a prvé číslo jednotlivého ročníku vyšlo vždy počátkem kalendářního roku.

V prvním čísle, v úvodníku s názvem „Obnovujeme Křesťanskou revui“ se píše: „Jsme si dobře vědomi toho, že svou práci znovu začínáme v docela jiné situaci světové i domácí, politické i duchovní, než v jaké jsme ji konali v prvních dvanácti letech, víme, že se nemůžeme jen ohlížet zpět, ani nevystačíme pouhým opakováním toho, co bylo říkáno tehdy. ... Povaha věcí nese s sebou, že naše úkoly budou mít dvojí stránku, jinak řečeno budou zmáhány dvojnásobem. Budeme přinášeti jednak příspěvky ukazující základní pilíře a otázky vlastní křesťanské víry, tedy články a studie povahy

bohoslovecké, jednak rozbory živých otázek veřejných, politických i kulturních z hlediska křesťanského přesvědčení. Často asi nebude snadné uvést tyto složky v plnou harmonii, budeme se však snažit nejen aby byly v rovnováze, nýbrž aby se vzájemně oplodňovaly i korigovaly.“

V sérii článků „Naši padlí v boji proti nacismu“ si Křesťanská revue připomněla Jaroslava Šimsu, který zahynul 8. února 1945 v koncentračním táboru Dachau, Rudolfa Mareše, zavražděného 20. října 1944 v pankrácké věznici, Jana Uhra, zavražděného 27. října 1942 v Berlíně-Plötzensee, Vladimíra Kloudu, zavražděného nacistickou justicí 25. 10. 1944 v Drážďanech, Antonína Šimka, zavražděného 7. května 1942 v Mauthausenu, Jaroslava Valentu, zavražděného 24. října 1942 v Mauthausenu a Gertrudu Šaškovou, zavražděnou 24. října 1942 v Mauthausenu.

Do roku 1950 vydávalo Křesťanskou revui vydavatelské oddělení YMCA v Praze. V roce 1946 se stal odpovědným redaktorem profesor tehdejší Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké Josef Bohumil Souček. Svě redaktorské funkce se vzdal po únorovém převratu 1948 a jeho funkci převzal profesor J. L. Hromádka.

Poté, co byla YMCA v roce 1951 zakázána, vydávala Křesťanskou revui Evangelická bohoslovecká fakulta a vedl ji J. L. Hromádka a administroval Václav Sobotka (1951 a 1953), Rudolf Řičan (1952). V roce 1953 začala ke Křesťanské revui vycházet Theologická příloha, ročně pět čísel.

Od roku 1954 začala Křesťanskou revui vydávat Kostnická jednota v Praze a nadále ji redigoval J. L. Hromádka spolu s Amedeo Molnárem. K nim se postupně připojovali jako spolupracovníci Václav Sobotka, Václav Velkoborský a Karel Trusina. V roce 1961 vystřídal Amedeo Molnára Josef Smolík. V roce 1962 převzal úlohu J. L. Hromádky nakrátko Jan Milič Lochman. Rokem 1968 končí vydávání Theologické přílohy. V prosinci 1969 umírá J. L. Hromádka a začíná tak další etapa.

V letech 1970–1990 řídil Křesťanskou revui profesor Josef Smolík spolu s Pavlem Filipim. I zde se však projevila normalizace – řada autorů, kteří publikovali v předchozích letech, se už neobjevila.

V roce 1991 se znovu změnilo vedení časopisu. Od pátého čísla se odpovědného redaktorství ujímá Jan Šimsa a od roku 1992 se mění vydavatel, stává se jím OIKUMENE–Akademická YMCA.

Od třetího čísla 61. ročníku v roce 1994 se odpovědného redaktorství ujímá Ladislav Pokorný a to potrvá až do roku 2005.

Od roku 2006 až do roku 2018 vycházela Křesťanská revue šestkrát do roka, od roku 2019 vychází už jen čtyřikrát.

Letos bude končit devadesátý ročník Křesťanské revue. Přispělo do ní více než 800 autorů, někdy se jednalo o generační záležitost – Jaroslav Šimsa, syn Jan Šimsa s manželkou Milenou Šimsovou a vnuk Martin Šimsa.

Mohli bychom jmenovat filosofy Emanuela Rádlu, Ladislava Hejdánka, teology J. L. Hromádku, J. B. Součka, Rudolfa Řičana či Milana Balabána a Jakuba Trojana.

Autor je starší sboru ČCE v Trutnově a člen redakční rady Křesťanské revue.

ČESKOSLOVENSKÝ KŘEŠŤANSKO-MARXISTICKÝ DIALOG V ŠEDESÁTÝCH LETECH

Ladislav Beneš ml.

Československo v šedesátých letech zažilo mimořádnou situaci, když doslova u jednoho stolu spolu seděli křesťané s marxisty a jako rovnocenní partneři diskutovali o budoucnosti člověka v moderní společnosti. A co je důležité pro čtenáře tohoto časopisu, Křesťanská revue se stala jedním z médií jejich dialogu.

Počátky vzájemného setkávání

Kořeny křesťansko-marxistického dialogu v Československu je nutné hledat již ve druhé polovině padesátých let. V tu dobu totiž narůstalo úsilí o ateizaci společnosti, které kulminovalo v roce 1963 neúspěšným pokusem o prosazení tzv. zákona o rodině, který měl zaručit ateistickou výchovu dětí. Ve stejné době docházelo ke štědrým státním dotacím těm vědeckým institucím, které by mohly ze své pozice potlačit náboženství. Mezi nimi bylo například Oddělení vědeckého ateismu na Československé akademii věd, které vedla Erika Kadlecová, či filosofický ústav na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy pod vedením Milana Machovce. Nastala tak ale v podstatě paradoxní situace – KSČ ve snaze vědeckými postupy potlačit náboženství způsobila, že marxističtí vědci začali ve větší míře diskutovat s křesťanskými intelektuály. Nezpůsobilo to však vyvrácení „náboženských omylů“, ale vznikla nová kvalita, tedy křesťansko-marxistický dialog. Pro úplnost je nutné dodat, že podobné pokusy o „zvědečtění“ společnosti se děly například v ekonomii, kde vznikla nová skupina okolo Oty Šika a Josefa Goldmanna. Nebo také okolo multidisciplinárního týmu Radovana Richty, který vyústil v dodnes inspirativní knihu *Civilizace na rozcestí*.

Křesťané byli na tento dialog připraveni, a dokonce jej velmi přivítali. V průběhu padesátých let se především mezi protestanty rozšířily myšlenky německých teologů Dietricha Bonhoeffera a Karla Bartha, což současný lipský historik Klaus Fitschen označuje pro vznik křesťansko-marxistického dialogu v Československu jako klíčové. U Bonhoeffera byly zdůrazňovány jeho myšlenky o novém promýšlení náboženství a jeho úloze ve společnosti. Co z křesťanství je vlastní původní zvěst, která by se měla dále předávat, a co je jen kulturně tradiční záležitost, která by se měla v moderní společnosti překonat? Podobným směrem uvažoval také marxistický filosof Vítězslav Gardavský, který přemýšlel o smrti Boha, respektive náboženství, které v průběhu dějin v kooperaci s kapitalismem vytvořilo významové struktury, které je ale v moderní socialistické společnosti potřeba potlačit.

Z tezí Karla Bartha pak bylo akcentováno jeho pojetí křesťanství, které je zaměřeno na roli člověka ve společnosti. Kromě důsledného studia biblického textu, které nese svědectví očekávání a příchodu Ježíše Krista a zdůrazňuje spásu a zachování stvoření, Barthovi „studenti“ zdůrazňovali jeho výzvy k politické odpovědnosti za svět, protože právě tam se rozhoduje o člověku a zachování jeho existence. Po zkušenostech z první světové války a hospodářské krize třicátých let Barth také tvrdil, že kapitalistické uspořádání společnosti se nedostatečně zajímá o své nejchudší členy a obhajoval některé principy socialismu. To byl další důvod, proč přitáhl pozornost marxistů. Zvláště když Josef Lukl Hromádka po dlouhém rozhovoru s ním německy napsal *Evangelium pro ateisty*, kde zdůrazňoval lidskou zodpovědnost za druhé a za svět, což podle něj má křesťanství s marxismem společné. Proto je potřeba, aby tyto dva myšlenkové směry spolu nezápasily, ale spolupracovaly. Hromádkova kniha navazuje též na myšlenky Bonhoeffera, jak pro Křesťanskou revue shrnul v textu s názvem *Atheismus a otázky nové interpretace* v roce 1966 Ladislav Hejdánek.

Diskusní semináře

Nové myšlenky nejlépe vznikají v diskusi. To byl jeden z důvodů, proč se ústřední postavy křesťansko-marxistického dialogu začaly ve druhé polovině padesátých let setkávat. Ladislav Hejdánek vzpomíná, že první, nepravidelná a sporadická setkání začala na podzim roku 1957 v bytě u Hromádkových v Moravské ulici na pražských Vinohradech. Scházeli se tam především známi ze setkání bývalé Akademické YMCA, která v meziválečném období přitahovala k rozhovoru křesťany a sociální demokraty či komunisty. U Hromádkových se pak scházeli kromě zmíněného Hejdánka také Jakub S. Trojan, Jiří Němec, Jan Sokol, Václav Frei či Karel Floss, kteří dodávali setkáním ekumenický rozměr. Postupně pak schůze musely být z kapacitních důvodů přesunuty do Jirchářů, studentské koleje Komenského evangelické bohoslovecké fakulty, a vžilo se pro ně označení „Jirchářské čtvrtky“, které moderoval a podrobně zapisoval pro kontrolu státních úřadů novozákoník Josef B. Souček.

Přibližně ve stejnou dobu se začali s Milanem Machovcem v jeho košířském bytě scházet evangeličtí teologové Milan Opočenský a Karel Trusina, kteří Machovce brzy seznámili také s Hromádkou a dalšími. Milan Machovec se k marxisticko-křesťanskému dialogu dostal přibližně po roce 1956. Zklamán dosavadním politickým vývojem, snažil se přemýšlet o náboženství „nové“. Postupně se proto seznámil s dialektickou teologií Karla Bartha, jehož myšlenky rozvíjel o vztah člověka k rozumu a vědeckému poznání. Machovec v textu o dialektické teologii z roku 1962 řekl, že „věřím v Boha“ nemůže být nahrazeno ateistickým „nevěřím“, ale „bude překonáno pozitivním „věřím“ socialistických lidí – věřím v člověka, jeho přítomnost a budoucnost, v jeho rozum a vědění. (...) Věřím, protože jsem poučen tisícerými úspěchy vědy.“ Vzhledem k tomu, že popularita setkání u Machovců v kuchyni narostla do takových rozměrů, že jejich byt v pražských Košířích již nedostačoval, rozhodl se Machovec schůzky v roce 1962 přesunout na akademickou půdu a nazval je „Dialog mezi marxisty a křesťany“. Seminář byl ukončen poté, co Machovec odmítl okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy, za což byl vyloučen z univerzity a byla mu

zakázána další oficiální činnost. Pamětníci nejvíce oceňují, že se v době zostřujících protináboženských opatření komunistické moci vůbec mohl obdobný kurz konat, že účastníci byli bráni jako rovnocenní partneři a mohli si necenzurovaně vyměňovat své názory. Filosof Egon Bondy pak také zdůrazňuje, že seminář byl důležitý i pro vývoj církvi v ČSSR, protože se tam setkávali křesťané mnoha denominací, kteří buď měli, nebo později převzali vysoké církevní funkce, do kterých si vzali nadšení pro ekumenu, jež získali právě v Machovcově kurzu.

Vrcholem vzájemných kontaktů mezi křesťany a marxisty byla konference v Mariánských Lázních, která se konala 27.–30. dubna 1967 a organizovala ji západoněmecká *Paulus-Gesellschaft* ve spolupráci se Sociologickým ústavem ČSAV, který zastupovala především Erika Kadlecová. Setkání se účastnilo celkem 220 vybraných osob z Východu i Západu. Československo bylo zvoleno záměrně jako vhodný styčný bod mezi oběma mocenskými bloky; jeho politická garnitura byla těmto stykům příznivě nakloněna. Jelikož se jednalo o relativně velkou, avšak krátkou konferenci, účastníci nedošli k závratně novým poznatkům. Je však na ní oceňováno, že se křesťané a marxisté při ní mohli oficiálně setkat, poznat a diskutovat. A také tímto způsobem mohly být přeneseny některé regionální problémy či ideje na mezinárodní úroveň.

Co křesťany s marxisty spojovalo?

Primárním společným tématem pro dialog křesťanů a marxistů v šedesátých letech byl člověk a smysl jeho existence nebo obecně otázky života, smrti, lásky, svobody a tvořivé činnosti. Hlavními náměty rozhovorů tedy byly konkrétní společenské problémy, postavení člověka v pracovním procesu, role lidského individua a možnosti jeho seberealizace či sebeprosazení v socialistické společnosti a možnosti společenských reforem či analogie komunistické společnosti a Božího království. K dalším tématům patřilo odcizení člověka a hřích, kreativita a svoboda sebevyjádření, význam práce a podobně.

Poměrně zajímavým a dalším spojujícím bodem křesťanů a marxistů byla kritika uzavřenosti a omezenosti vlastních doktrín. Jak již bylo zmíněno v úvodu, na počátku šedesátých let docházelo k obdobnému promýšlení základních myšlenek u téměř všech společensko-sociálních věd, teologii a filosofii nevyjímaje. Například se jednalo o společnou kritiku kolonialismu a imperialismu. Křesťanská revue k tomuto tématu také otiskovala texty latinskoamerických teologů, například Emilia Castra. Kromě toho byl kritizován všeprostopující konzumerismus nebo kapitalismus a také zbyrokratizované státní a stranické struktury. Cílem bylo vytvořit nový společenský řád, který by byl založen na humanitě a lásce k bližnímu, k čemuž vedla cesta radikální sociální přeměny a nového pochopení sociálních vztahů. Marxisté zjednodušeně řečeno věřili, že to bude možné díky rovnoprávnějšímu postavení všech lidí, zatímco jejich křesťanští kolegové ve zkratce doufali, že se mohou stát učiteli lásky k bližnímu, která je skryta v podstatě evangelia, především v osobě Ježíše Krista. Alepoň tak to viděl J. L. Hromádka ve svém textu pro Křesťanskou revui *Křesťanova cesta za novou civilizací z roku 1963*.

Postupná přeměna dialogu

Závěrem je také nutné říct, že Československo nebylo jedinou zemí, kde se křesťané a marxisté k dialogu setkali. Podobné diskuse se děly například v Jugoslávii nebo také v Maďarsku, Polsku či východním i západním Německu. Nelze opomenout ani situaci v Sovětském svazu, Bulharsku či Rumunsku, avšak v těchto zemích většinou zástupci církví řešili s politiky, jakým způsobem mohou koexistovat a jak církve mohou přispívat k mocenskému postavení místních komunistických stran. Československá situace však byla svou hloubkou, otevřeností z obou stran a možnostmi oficiálního působení do velké míry unikátní.

V teologii zůstaly myšlenky koexistence křesťanství a marxismu živé i po roce 1968, i když především na mezinárodní úrovni s recepcí latinskoamerických tezí o teologii revoluce a osvobození. Tyto myšlenky byly recipovány již dříve, jak pro Křesťanskou revui shrnul Jan Milíč Lochman v textu *Křesťané v revolucích naší doby* v roce 1966 či o rok později Jakub S. Trojan v diskusním příspěvku *Teologický problém revoluce*. Rozmachu se však jejich hlavní teze dočkaly až v letech následujících. J. M. Lochmanovi sice vyšla i k původnímu typu dialogu v roce 1970 kniha s názvem *Církev v marxistické společnosti*, avšak ta vycházela z jeho článků z let 1966 až 1969.

Křesťansko-marxistický dialog v Československu po roce 1968 postupně ustával spolu s tím, jak se přeměňovala společnost a jak byli odvoláváni klíčoví pracovníci jednotlivých institucí. Erika Kadlecová během vpádu okupačních vojsk vystoupila v Československém rozhlasu a vyzývala k nenásilnému odporu, za což byla odvolána ze svých funkcí a v roce 1970 vyloučena z KSČ. Ve stejném roce byl vyloučen z univerzity Milan Machovec. I ostatním z diskutujících účastníků seminářů byla postupně zakazována celospolečenská vystoupení, takže se dialog přesunul z veřejných prostranství do soukromí. V rámci tzv. bytových seminářů však více než vztah křesťanství a marxismu byla akcentována témata jako lidská práva nebo politická svoboda.

Autor je doktorand na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy.

EKUMENISMUS JAKO KŘESŤANSKÝ ÚKOL Č. 1

Robert Krumphanzl

Následující článek se věnuje ekumenickému dialogu v šedesátých letech, a to na příkladu Jiřího Němce, případně dalších ekumenicky otevřených katolíků (nezabývá se tedy vztahy mezi církvemi a jejich orgány), a jejich očima. Naznačuje také, v čem si uchovává Jiří Němec svůj význam pro současnost.

Úsilí o dialog a spolupráci mezi křesťany různých denominací a proudů a vytrvalé sjednocující snahy patří ke světlým momentům v našich nedávných dějinách. Ekumenický dialog bývá spojován především právě s šedesátými lety, a to zejména díky Ekumenickému semináři při Komenského evangelické bohoslovecké fakultě v Praze, který probíhal v letech 1963–1970. Podrobnější pohled ovšem ukazuje, že v jirchářském semináři pokračovaly a rozvíjely se předchozí snahy mnoha evangelíků, kteří byli, jak se ukázalo, dobře připraveni. Ekumenickou spoluprací mladých křesťanů podporovala prvorepubliková i krátce poválečná Akademická YMCA (na její přednáškové činnosti se podíleli i někteří katolíci). Praktické zkušenosti evangeličtí křesťané získávali také při spolupráci v různých dalších mezinárodních institucích. Stejně zaměřen byl časopis Křesťanská revue, který v rámci YMCA vydávali od roku 1927 J. L. Hromádka (byl též zvolený předseda AY) a Emanuel Rádl, o něco později za redakční účasti Jaroslava Šimsy. Počátky však nebyly jednoduché. Snahu časopisu o pozitivnější pohled na katolictví řada evangelíků nepřijímala snadno. Z katolíků spolupracoval s Křesťanskou revuí pouze jediný, Alfred Fuchs, „nejmyslivější z našich katolíků“, jak jej charakterizoval E. Rádl. Ten přispěl do časopisu články o unionismu (hnutí usilující o sjednocení katolické církve s pravoslávím) či o zápase katolíků v nacistickém Německu. V příspěvku o probabilismu jakožto „jedné z častých příčin nedorozumění mezi katolíky a evangelíky“ A. Fuchs označil Křesťanskou revuí za platformu, která „chce sloužit křesťanskému irénismu a odstraňování nedorozumění mezi křesťany pozitivně věřícími“, k čemuž se sám hlásil. V nastoupeném programu pokračovala Akademická YMCA i Křesťanská revue po válce, připomenout můžeme ekumenicky zaměřené články J. Staňka, J. B. Součka, J. M. Lochmana či J. Matouškové.

V dalším textu se obrátíme ke svědectvím, která o svém ekumenickém působení Jiří Němec zanechal v několika rozhovorech, v článku Katolík se dívá na evangelíky (Český bratr č. 1/1970), případně dalších svých textech. Jak uvádí, na gymnáziu od kvinty, školního roku 1947/1948, seděl v lavici se spolužákem českobratrského vyznání Janem Nemanským, oba pak po maturitě nebyli přijati ke studiu na vysoké škole a společně prošli roční anabází ve fabrice a konstrukční kanceláři a později studovali na lékařské fakultě, kterou J. Nemanský také absolvoval, zatímco J. Němec pokračoval ve studiu na filosofické fakultě. Díky tomuto přátelství a společným debatám se Němec tehdy začal více zajímat o evangelictví a přečetl, dle vlastních slov, řadu děl „evangelické kontroverzní literatury a získal z ní nakonec podobný dojem jako z analogické literatury na straně katolické. Způsob argumentace proti svátostné magii a katolické rozmařilosti (např. u Chiniquyho) dost splýval s Maritainovými, popř. Kubešovými odsudky Lutherova charakteru a germánského subjektivismu. Přes různé nepopíratelně správné postřehy jsem tušil, že se tu nejde na jádro věci“. Na Křesťanské revuí jej v této době „zarážela podivná odtrženost od skutečnosti, známé mi z každodenního života, zdůrazněná navíc prazvláštní češtinou, na kterou jsem nikde jinde nenarazil“. Pozitivní pohled na jádro reformace získal, jak přiznává, až po četbě knihy katolického teologa Johannese Hessena *Griechische oder biblische Theologie?* (1956) s podtitulem Problém helenizace křesťanství v novém světle.

Mezitím, ještě na gymnáziu, někdy kolem roku 1950 se seznámil s Ladislavem Hejdánkem, když navštívil jeho přednášku na soukromém semináři. Sblížili se však až v poslední třetině padesátých let. Tehdy také L. Hejdánek přivedl J. Němce do vnohradského bytového semináře tehdejšího děkana evangelické bohoslovecké fakulty J. L. Hromádky, kde byl Němec jediný katolík. O Hromádkových politických názorech se vyjadřuje eufemisticky jako o „velmi naivních“, vzpomíná přitom, jak musel potlačovat úsměv nad jedním jeho vyjádřením, avšak také si vybavuje Hromádkovu velkou sympatii pro představitele katolické církve vězněné komunistickým režimem.

Osobní a přátelské vztahy s evangelíky, které J. Němec prostřednictvím L. Hejdánka a Hromádkova semináře navázal, mu umožnily zcela jiný pohled na teologickou a filosofickou práci evangelických myslitelů. „Tehdy jsem si také začal uvědomovat,“ napsal, „že i když se vyjde z přísně katolického pojetí známek pravé církve, není nutno spatřovat v jednotlivých církvích (...) nějaká opozita, ale spíš různé pokusy uskutečnit podle nejlepšího vědomí a svědomí křesťanské poselství, přičemž rozdíly mohou často spočívat jen v různém stupni či přesunu důrazu na tu či onu stranu.“ Zasáhlo ho evangelické „svědectví o osobním, událostním charakteru Božího oslovení, o svrchovanosti Božího slova nad všemi našimi pokusy o jeho uchopení, o nutnosti bdělého smyslu pro nedostatečnost každého našeho zřízení a konání“ a oslovil ho způsob, jakým evangeličtí myslitelé přistupují k porozumění živému smyslu tradice, dějinnosti a institucí. „Zakořenilo se u mě přesvědčení, že se tu rysuje možnost, aby se rozdělené křesťanstvo stalo dějištěm ‚láskyplného boje‘ o nejplnější uskutečnění Ježíšova díla, v němž by se jednotlivé důrazy nevyučovaly, ale doplňovaly – v atmosféře jednoty a plodného napětí.“ Byl to pro změnu Jiří Němec, kdo Ladislava Hejdánka upozornil na dílo katolického kněze a myslitele Pierra Teilharda de Chardina, které krátce předtím, od roku 1955, začal sám pro sebe objevovat a v jehož syntetickém i synkretistickém pohledu, hýřícím dějinným optimismem ve věci „progressivní humanizace člověka“ a „lidského zespolečenšťování, v němž se lidský duch ustavičně kolektivně pozvedá k novým mohutnostem“, slovy L. Hejdánka (1960), našli oba odpověď na otázku po poslání křesťana v současném světě i na vlastní touhu po dobru.

Podle historika Martina Vaňáče se počet účastníků Hromádkova bytového semináře postupně zvyšoval, takže byl přeložen do jídelny v Jirchářích, kde byla studentská ubytovna a jídelna. Milena Šimsová uvádí, že přednášky a debaty se v Jirchářích konaly již v padesátých letech, jistě již v roce 1957, a to nejprve vždy v pondělí a poté i ve čtvrtek, přičemž vedení pondělků předal J. L. Hromádka J. Němcovi a L. Hejdánkovi. Podle svých vlastních slov J. Němec a L. Hejdánek ovšem vznik jirchářského semináře sami navrhli, koncipovali jej jako prostor, „kde by přednášeli také nekonformní lidé“, získali pro tuto myšlenku J. L. Hromádku, který podnik zaštitil a pověřil jeho vedením proděkana fakulty J. B. Součka, a posléze se starali o organizaci. V té jim pomáhal Václav Frei a další, Jan Sokol, Jakub S. Trojan a v pozdějších letech například Bedřich Moldan. Pro takovýto výklad počátku svědčí i skutečnost, že prvním přednášejícím nově ustaveného Ekumenického semináře v Jirchářích byl ve středu 16. října 1963 Jiří Němec s Eliadovským výkladem struktury mýtu. Ve středečním termínu

následovala v zimním semestru se čtrnáctidenní pravidelností vystoupení Otakara Fundy a Petra Pokorného o „historickém Ježíšovi“, Ladislava Hejdánka o předmětném a nepředmětném myšlení, Jana Duse o víře a tradici ve Starém a Novém zákoně, Jana Miřejovského o Adolfu Portmannovi s koreferátem J. M. Lochmana a přednáška Jana Sokola o teologii práce podle francouzského teologa Marie-Dominiqua Chénu. Semestr byl dokončen vystoupeními Jiřího Němce, který v lednovém a únorovém termínu představil knihu Clauda Tresmontanta *La Pensée hébraïque* (česky vyšla s názvem *Bible a antická tradice*, 1970).

Z protestantských řad na semináři v průběhu let vystoupili, někdy i opakovaně, Miroslav Durchánek, Jan Dus, Anežka Ebertová, Otakar Funda, Petr Hájek, Ladislav Hejdánek, Miroslav Heryán, J. L. Hromádka, Alfréd Kocáb, Božena Komárková, J. M. Lochman, Jindřich Mánek, Jan Merell, Jan Miřejovský, Amedeo Molnár, J. B. Pavlíček, Petr Pokorný, Rudolf Řičan, Josef Smolík, J. B. Souček, Jan Šimsa, J. J. Široký, J. S. Trojan, Zdeněk Trtík či Karel Trusina a Jiří Veber. S mnohými ze jmenovaných se Jiří Němec osobně seznámil právě na Hromádkově bytovém semináři. J. B. Souček přednášel na jirchářském semináři vícekrát; jak důležité pro tehdejší mladé evangelické křesťany bylo jeho působení, objasňuje Jan Šimsa v článku „Byl pro nás Josef Bohumil Souček vůdcem?“, dedikovaném „Jiřímu Němcovi se vzpomínkou na ekumenické semináře v Jirchářích“ a uveřejněném v jubilejním sborníku J. Němcovi a S. Karáskovi (1992). J. B. Souček měl na Jana Šimsu podobný vliv jako Jan Patočka na Jiřího Němce: oba chtěli na prahu své dospělosti po komunistickém puči bojovat proti nastoupivšímu režimu všemi prostředky, i se zbraní v ruce, a oba, nezávisle na sobě, neboť se seznámili až koncem padesátých let, byli přivedeni přátelskou autoritou starších myslitelů, kteří k sobě měli i osobně velmi blízko, k upřednostňování boje duchovními prostředky.

Z katolické strany ekumenický charakter semináře a účast katolíků v něm významně podepřel probíhající 2. vatikánský koncil (1962–1965). Významnou roli pro ně hrálo vstřícné přijetí semináře tehdejším administrátorem pražské arcidiecéze, biskupem Františkem Tomáškem. Kromě organizační a přednáškové činnosti v Ekumenickém semináři a účasti v dalších přednáškových cyklech, které v době kolem pražského jara začaly podle příkladu Jirchářů vznikat v řadě českých měst, J. Němec v letech 1964–1968 publikoval své texty – nejvýznamnější je studie o Grahamu Greenovi – a překlady také v Křesťanské revui. Můžeme-li o Alfredu Fuchsovi (1892–1941) a Jiřím Němcovi (1932–2001) prohlásit, že jsou to dva katoličtí laici, kteří ve 20. století v Československu asi nejvýznamněji přispěli z katolické strany k vzájemně tolerantnímu postoji křesťanů, hlásících se k různým církvím, i lidí konfesně nevyhraněných a hledajících, nesmíme zapomenout na řadu dalších, ať laiků či kněží, kteří „ekumenismus jako křesťanský úkol č. 1“ (J. N.) přijali za svůj. Uvedme zde alespoň několik katolíků z těch, kteří se jirchářského semináře aktivně zúčastnili: Vladimír Benda, Bohuslav Blažek, Zdeněk Bonaventura Bouše, Karel Floss, Václav Frei, Jiří Kohl, Antonín Mandl, Jan Sokol či Josef Zvěřina. Další přednášející z katolických řad bychom nemohli jednoduše seskupit, protože jejich postoj k dialogu s evangelíky nemusel být stejně bezvýhradně vstřícný (jako to mohlo být i ve vztahu

některých zúčastněných evangelíků ke katolíkům), avšak právě jejich účast dodávala semináři autentický rozměr diskusního fóra, na němž se nesetkávají pouze ti, kdo spolu souhlasí, aby si vzájemně stvrzovali svou výlučnost, nýbrž utkávají se na něm různé pohledy a myšlenkové proudy. Příkladná je v tomto ohledu účast tomisticky orientovaného kněze a dominikána Metoděje Habáně; mezi přednášejícími dále byli katoličtí kněží František Kotalík, Josef Kubalík a Josef Poul, literární historik Karel Metyš, historik umění Josef Myslivec či filosofové Artur Pavelka a Zdeněk Schauta. Další skupinou přednášejících bylo od roku 1966 několik neortodoxních marxistů – Milan Machovec, Karel Kosík, Erika Kadlecová a Robert Kalivoda. Dlouho plánováno bylo také vystoupení Jana Patočky, avšak přednáška s názvem Fenomenologický přístup k tématu Bůh, ohlášená na leden 1971, se kvůli úřednímu zákazů semináře nakonec neuskutečnila.

Dějinný rozštěp národní tradice do dvou náboženských a zároveň kulturně společenských tradic, katolické a reformační, jaký je od středověku charakteristický pro českou společnost, staví před křesťany jako jejich prvořadý úkol právě ekumenismus, tvrdil v roce 1970 J. Němec a dodával: „Bez skutečného teologického zápasu to jistě ani v našem ekumenismu dál nepůjde (přes všechny slibné náběhy na společenském, kulturním nebo bohoslužebném poli).“ Jircháře se asi více než čímkoli jiným staly školou dialogu. Součástí semináře, kterého se postupně účastnilo stále více zájemců z řad studentů a inteligence, včetně mimopražských, byly diskuse následující po přednášce a samozřejmě i neformální debaty mezi účastníky po skončení programu. Ty byly ještě bohatší, když se jich začali účastnit amnestovaní političtí vězni jako například již zmínění A. Mandl, J. Myslivec, J. Zvěřina či J. Poul a zahraniční účastníci ze Západu. Z ducha a činnosti Ekumenického semináře v Jirchářích pak vycházely i dva paralelní počiny v době pražského jara 1968: Ekumenické hnutí inteligence a studentstva a Dílo koncilové obnovy. A tak se zde alespoň na chvíli uskutečňovala Němcova představa o onom „láskyplném boji“, jímž umění dialogu je.

Pro naši současnost může být inspirativní zjištění, že rozumný „nápad“, kterého se nejprve ujme jenom pár rozptýlených odvážlivců, může postupem času většina lidí přijmout jako samozřejmost, přispívající ke kvalitě jejich životů. Pokud jde o onu teologickou rovinu, která je bezpochyby zásadní, záleží na tom, aby poptávka nevedla k polovičatým výsledkům, aby byla odvaha jít k jádru věci, řečeno parafrází J. Němce. Neméně důležitým odkazem však jsou praktické zkušenosti s předpoklady dialogu. Těmi se J. Němec zabýval opakovaně a při jedné příležitosti je shrnul do následujících pěti bodů (*Zápisníky II*, 1967): „1) Nejsou důležité motivy, ale věčný souhlas ve výsledcích – tj. nikoli víra rozhoduje, nebo nevěra, nýbrž *díla víry*, o nichž se reflektuje – zda jsou dobrá či špatná, což by mělo být – právě v rozhovoru, dialogu – všem jasně (tou cestou je třeba jít), což předpokládá, že 2) dobré je jen univerzální, nikdy partikulární jako takové. 3) Dialog je tedy společnou reflexí výsledků – nikoli odhalování nitra (duchovní „striptýz“). To parazituje na dialogu, využívá přítomné chvíle. Ve skutečnosti je to *alibi*. 4) Je-li druhotná otázka motivů, věr, svědomí a subjektivních představ, je také nepodstatné, k jaké organizaci, církvi, straně účastníci dialogu patří. Každý, kdo se dívá jedním okem na řešený problém a druhým na to, co říká

jeho organizace, její vedení atd., je přinejmenším v dvojznačné situaci. Pro křesťana to znamená, že přijímá víru jako osvícení intelektu, ale nikoli („protireformačně“) jako pouhou vnější autoritu. 5) Pro nás je dialog samozřejmou dimenzí našeho života, proto jsme se sami chopili iniciativy – a právě proto jsme byli zcela zákonitě vyloučeni z účasti na dialogu řízeném shora, který sleduje jiné cíle (dialog jako nová taktika cesty k monopolu – ne snad pravdy, ale mocenských pozic vlastní organizace).“ V konfrontaci se současnými diskusemi, ať už veřejnými, nebo těmi, které vedeme mezi sebou třeba v rodinném nebo přátelském kruhu, se uvedená zjištění ukazují jako stále platná.

Autor je redaktor nakladatelství Triáda.

JAK SE LADISLAV HEJDÁNEK POTKÁVAL A ROZCHÁZEL S KŘEŠŤANSKOU REVUÍ

Martin Šimsa

Ladislav Hejdánek byl o několik měsíců starší než Křesťanská revue. Narodil se 10. května 1927, Křesťanská revue vznikla v září 1927. Ale velmi brzy se setkal s jedním z jejích zakladatelů, Emanuelem Rádlem, a to způsobem, který významně předznamenával disidentské a samizdatové časy. Už v roce 1942, ve svých 15 letech, přepsal jeho *Útěchu z filosofie* na psacím stroji v několika kopiích. Druhého zakladatele Křesťanské revue, J. L. Hromádku, potkal po válce osobně na konferenci Akademické Ymky v Obráštví. A v té době se už znal s Janem Šimsou, synem výkonného redaktora předválečné Křesťanské revue, Jaroslavem Šimsou.

Do Křesťanské revue sám začal psát poměrně brzy. Pokud jsem hledal dobře, jeho prvním příspěvkem je zpráva o konferenci studentských křesťanských delegátů, které se zúčastnil v Belgii v lednu 1947. Na konferenci přednášel také Paul Ricœur a Hejdánka jeho přednášky velmi oslovily. Cituji: „V dalších dvou večerech měli evropští delegáti příležitost vyslechnout či lépe snad prožít úchvatnou přednášku Paula Ricœura z Francie. Se strhujícím temperamentem obhajoval nejprve smysl a poslání Evropy a jejích národů proti všem hlasům, které mluví o zániku, rozpadu a dekadenci. Evropa má i v budoucnosti své výlučné poslání, které nemůže být naplněno nikým jiným.“ (zkrácený citát)

Nebylo by však přiměřené představovat Hejdánka jako Ricœurova žáka, byť při hlubším zamyšlení nad filosofickou, křesťanskou a politickou situací v Evropě není tak překvapivé, že se opakovaně potkávali. Měli totiž hodně společných filosofických učitelů a příbuzných: Husserla, Jasperse, Heideggera, Patočku... Ricœurovi nebylo

lhostejné ani filosofické ani křesťanské ani politické dění ve východní Evropě, což dokazoval opakovanými návštěvami.

Hejdánkovými prvními učiteli byli právě zakladatelé Křesťanské revue Emanuel Rádl a Josef Lukl Hromádka, na konferencích AY ho podobně výrazně ovlivnili J. B. Souček a Božena Komárková, při studiu filosofie Jan Patočka. Významnou roli v životních osudech sehrávali jeho přátelé, se kterými se v AY potkával – Jakub Trojan, Jan Šimsa, Bedřich Löwenstein, Milan Balabán, Alfréd Kocáb, Jaroslav Pfann, Jan Čapek a další. Akademická Ymka rovněž byla prvním vydavatelem Křesťanské revue.

Hejdánek se velmi brzy filosoficky zaměřil na témata, která měl společná s Rádlem a Hromádkou, také s Masarykem, později částečně s Patočkou. Těmi tématy byly zejména pravda a víra, která byla pro všechny tématy filosofickými, teologickými i životními. Jan Patočka se stal Hejdánkovým učitelem, učil ho filosoficky myslet a pracovat, definovat pojmy, argumentovat, a inspiroval ho jak uváděním do Husserlovy, Heideggerovy a Merleau-Pontyho fenomenologie, tak vlastním filosofováním o nepředmětném myšlení a negativním platonismu.

K Hejdánkovým raným studiím, kde vložil své filosofické myšlení, patřil studentský referát pro Riegerův seminář „Význam Masarykova pojetí pravdy pro myšlení Kozákovo, Hromádkovo a Rádlovo“. Hejdánek chce v referátu zhodnotit pojetí pravdy Masaryka, Kozáka, Hromádky a Rádla a také chce objasnit své pojetí pravdy. V roce 1952 sepíše rozsáhlejší studii *Rádlovo pojetí pravdy* k desátému výročí Rádlova úmrtí pro své přátele, z nichž vysloveně jmenuje Jakuba Trojana, Bedřicha Löwensteina, Jana Šimsu a Taťanu Klimentovou, s nimiž pokračoval v četbě Masarykových a Rádlových děl i po zákazu Akademické Ymky až do roku 1952 či 1953. V roce 1949 a v roce 1950 mu vycházejí v Křesťanské revui dva podstatné články „Člověk a dějiny“ a „Člověk a věda“, v nichž nacházíme podobná témata a motivy jako ve výše uvedených studiích.

V roce 1957 v Křesťanské revui Hejdánek publikuje stať „Pravda a dějiny“, v šedesátých letech pak řadu studií, za zmínku stojí texty věnované Teilhardu de Chardinovi, jemuž tehdy spolu s Jiřím Němcem i Janem Patočkou věnovali mimořádnou badatelskou pozornost. V roce 1965 se v Křesťanské revui objevuje také Hejdánkovo uvedení druhého ročníku ekumenického dialogu, který představoval novou skutečnost nejen v náboženském, ale i ve společenském a politickém životě. Je patrné, že v šedesátých letech se otvíraly nové možnosti zvláště pro ty, kdo nečekali na lepší poměry, ale o filosofickou, uměleckou i politickou svobodu se hlásili sami. Při bližším pohledu ovšem čtenář, procházející tehdejší periodika či digitalizovaný archiv Ladislava Hejdánka, vidí, že v šedesátých letech byl pro Hejdánka asi důležitější, odvážnější a kritičtější časopis Tvář, kam pravidelně psal o Rádlově pojetí pravdy, o Palackého, Havlíčkově a Masarykově politice a řadě dalších, tehdy aktuálních témat, včetně témat křesťanských. Spolu s Jiřím Němcem a Emanuelem Mandlerem se ale stali zdrojem pohoršení pro komunistické kádry, dohlížející na ideovou a ideologickou čistotu. Tvář byla v roce 1965 poprvé zastavena, protože její redakce odmítla přerušit s těmito třemi autory spolupráci. V roce 1968 byla obnovena a znovu zakázána v roce 1969.

Naposledy se Hejdánkovy články objevují v Křesťanské revui v roce 1968; zdálo se, že poté se autorsky odmlčel. Tak to ovšem není, Hejdánek pilně pracoval dál a podílel se na vydávání děl, která v roce 1969, někdy i v roce 1970 či 1971 ještě mohla vycházet, jako byla právě Rádlova *Útěcha z filosofie*, Jaspersova *Otázka viny*, Kierkegaardův *Svědčův deník*, Whiteheadova *Matematika a dobro a jiné eseje*, teologicko-filosofický sborník *Křesťanství dnes* a řada dalších. S Křesťanskou revuí však nastává více než dvacetiletý rozchod; až do roku 1990 se v ní s žádnými Hejdánkovými články neseptkáme. Normalizovaná Křesťanská revue neměla zájem Hejdánkovy texty publikovat a Hejdánek sám se o to taky nepokoušel.

V roce 1971 byl vyloučen z Filosofického ústavu a krátce na to uvězněn pro účast v letákové akci Jaroslava Šabaty a Jana Tesaře, jejímž smyslem byla informace spoluobčanům, že nejsou povinni volit a že mají právo u voleb kandidáty Národní fronty škrtnat. Hejdánek nepřestává filosofovat a právě tak ho pálí a rozrušuje věc evangelia a křesťanství. Jeho první bytové semináře v sedmdesátých letech byly určeny studentům evangelické teologie, kteří nebyli spokojeni s úrovní filosofie na znormalizované fakultě.

Hejdánek nemohl chybět u občanské iniciativy Charta 77. Je obecně známá skutečnost, že Václavu Havlovi a Jiřímu Němcovi poradil, aby Chartu opřeli o mezinárodní pakty o lidských a občanských právech, podepsané Husákem v Helsinkách a následně ratifikované tehdejším komunistickým parlamentem, a také doporučil, aby se mluvčím Charty stal Jiří Hájek, který v roce 1968 jako ministr zahraničí protestoval v OSN proti sovětské okupaci. Hejdánek nastoupil na místo mluvčího po Janu Patočkovi, třetím mluvčím se stala Marta Kubišová, Jiřího Hájka nahradil Jaroslav Šabata. Několik měsíců byl mluvčím Charty spolu s Václavem Havlem. Naposledy nastoupil jako mluvčí Charty spolu s Jiřím Hájkem na místa Václava Bendy a Jiřího Dienstbiera, když byli uvězněni v rámci razie proti Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Podobně významné jako Hejdánkovo zastupování Charty 77 doma i v zahraničí bylo jeho zpočátku pravidelné psaní „Dopisů přátel“, kde se věnoval aktuálním společenským, filosofickým i politickým otázkám, včetně otázek náboženských, zvláště křesťanských. Zde však musíme poznamenat, že pro Hejdánka křesťanství není náboženství. Náboženství považuje za poslední stadium mýtu, zatímco křesťanství je pro něj orientace na bližního, na pravdu. Dopisy psal více než tři roky a napsal jich 62.

V roce 1980 byl donucen k emigraci Julius Tomin, který vedl bytové semináře a vzbudil zájem univerzity v Oxfordu i některých dalších v západní Evropě tím, že napsal otevřený dopis, v němž je vyzval, aby přijížděli do Československa a věnovali se našim studentům, kteří touží po svobodném vzdělání. Hejdánek na tuto iniciativu navázal a veřejně ohlásil přednášky, které sám připravoval a otevřel je jak přednášejícím ze západních univerzit, tak i studentům a zájemcům, kteří měli odvahu se účastnit, protože zejména v prvních dvou letech byl seminář ostře sledován StB, jeho účastníci byli často perlustrováni a předvoláváni k výslechům; čas od času byli zadržováni i zahraniční přednášející (největší rozruch způsobilo zadržení Jacquese Derri-*dy*). Seminář navštívila spousta slavných přednášejících, jako byli Richard Rorty, Paul Ricœur, Jean-Pierre Vernant, Thomas Nagel, Donald Davidson, Roger Scruton,

Charles Taylor a mnoho dalších. Za tuto svoji činnost i vlastní filosofii byl oceněn na konci osmdesátých let čestným doktorátem amsterdamské univerzity.

Když se po převratu v roce 1989 mohl vrátit na Filosofickou fakultu UK i na Evangelickou teologickou fakultu, začal také znovu psát do Křesťanské revue. Intenzivně se zde věnoval otázce vztahu pravdy a demokracie, ale také kriticky reflektoval stav křesťanství a křesťanských církvích u nás, v čemž v podstatě navazoval na svoji předlistopadovou filosoficky kritickou činnost.

Co Hejdánek myslí pravdou a vírou? To opravdu nejsou snadné otázky, protože Hejdánek je promyšlel celoživotně, tedy minimálně tři čtvrtě století. Pravda je pro něj hodnota nejvyšší, zároveň ji nelze nijak předmětně uchopit. Mluví hlasem tichým, Ježíš jí přišel vydat svědectví, vítězí, i když prohrává. Neexistuje předmětně, přichází z budoucna a může promluvit, když je hledána, očekávána, slyšena. A víra je opak strachu – „Neboj se, toliko věř“ je pro Hejdánka snad nejpodstatnějším biblickým sdělením. Víra znamená spolehnout se na to, co není, ale co být může, znamená naklonit se k činu. Víru Hejdánek nechápe teologicky, ale filosoficko-antropologicky – týká se každého, nejen deklarovaně věřících. Navazuje v této věci na evangelia, Rádlu, Bonhoeffera, Ebelinga. V lidských právech, v demokracii a v Evropě pravda a víra má promlouvat a Hejdánek je jeden z těch, jejichž prostřednictvím se ono promlouvání děje. V duchu Hejdánka bychom ovšem měli zakončit, že není důležité, co pravda a víra byly, ale co jsou, co mají být a co budou, a to by mělo záležet i na nás.

Autor učí filosofii na Filozofické fakultě UJEP v Ústí nad Labem.

BÁSNÍK HEBREJSKÉHO MYŠLENÍ

Pavel Hošek

Jednou z výrazných osobností, spojených s časopisem Křesťanská revue, byl evangelický teolog, religionista, básník a spisovatel Milan Balabán, profesor Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy.

Milan Balabán se narodil 3. září 1929 v Boratíně na území dnešní Ukrajiny, v prostředí volyňských Čechů, kterým duchovně sloužil jeho otec Antonín Balabán.

Rodinné zázemí Milanovo se vyznačovalo pietistickou zbožností. Balabán tomuto dědictví zůstal věrný celý život, ačkoliv během studií a intelektuálního zrání se jeho názory v některých ohledech od tradičního církevního pravověří vzdálily.

V letech 1948–1952 studoval evangelickou teologii na Komenského bohoslovecké fakultě v Praze. V letech 1952–1974 působil jako vikář a posléze farář ve sborech Českobratrské církve evangelické v Šenově, Strmilově, Semtěši u Čáslavi a v Radotíně. V padesátých letech začíná také jeho spolupráce s časopisem Křesťanská revue. Mezi

lety 1955 a 1969 zde uveřejnil několik desítek textů jak v její Theologické příloze, tak v časopise samém.

V době svého farářského působení dál prohluboval své znalosti především v oblasti hebraistiky a starozákonní biblistiky a věnoval se celoživotnímu zájmu o specifické kontury hebrejského myšlení a také vztahu mezi teologií a krásnou literaturou, zejména pak mezi teologií a poezií. Vedle akademického studia teologie a biblistiky se věnoval také její popularizaci, mimo jiné na stránkách Křesťanské revue. V roce 1969 absolvoval studijní stáž v Ekumenickém institutu v Château de Bossey ve Švýcarsku. Byl také aktivní člen starozákonního překladatelského týmu Českého ekumenického překladu Bible.

Své básnické nadání realizoval bohatou básnickou tvorbou. Jeho verše znali nejprve jen blízcí přátelé, později čtenáři samizdatových edic. Až po sametové revoluci byly Balabánovy básně vydány v několika sbírkách.

Milan Balabán se ovšem vedle farářských a literárních aktivit také veřejně angažoval a pro své politické postoje a názory upadl v nemilost komunistického režimu. Od roku 1970 do roku 1989 v Křesťanské revui nevyšel žádný jeho text. V roce 1974 mu byl odebrán státní souhlas k výkonu duchovenské služby a nadcházející léta působil v několika dělnických profesích. Pracoval mimo jiné v Pražských kanalizacích, zároveň byl celá desetiletí vyšetřován a obtěžován Státní bezpečností. Byl jedním z prvních signatářů Charty 77. V období normalizace navázal či prohloubil spolupráci s řadou významných disidentů, jako byli Milan Machovec, Radim Palouš, Karol Sidon, Jakub S. Trojan, Ladislav Hejdlánek. Spolu s nimi pořádal ilegální bytové semináře, mimo jiné u sebe doma.

Po sametové revoluci se mohl konečně vrátit k akademické práci na univerzitě. Patřil mezi průkopníky religionistiky jakožto samostatného vědního oboru na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Zároveň začal působit na Evangelické teologické fakultě. V říjnu 2002 obdržel od prezidenta Václava Havla státní vyznamenání Za zásluhy o Českou republiku.

Od roku 1990 až do konce života také znovu intenzivně spolupracoval s časopisem Křesťanská revue. Stal se aktivním členem redakční rady, která se po dvě desetiletí pravidelně setkávala právě v jeho kanceláři na Evangelické teologické fakultě. Balabán velmi intenzivně spolupracoval s Křesťanskou revuí také autorsky, a sice od začátku devadesátých let až do chvíle, kdy nedlouho před smrtí ze zdravotních důvodů členství v redakční radě ukončil. Publikoval zde víc než 100 článků, esejí, kázání a biblických úvah a také několik desítek básní a knižních recenzí. Řadu let měl na starosti rubriku Poezie, ve které stručnými medailony a vybranými ukázkami představoval čtenářům Křesťanské revue jednotlivé básníky.

Milan Balabán byl originální myslitel, který v mnoha ohledech kráčel vlastní cestou a hledal a nacházel nové cesty teologického myšlení a básnického výrazu. Nebál se provokativních otázek, kontroverzních témat a nekonformních tvrzení. Ve starozákonní biblistice byl žák Slavomíla Daňka. Specifická noetika starozákonních textů, označovaná souslovím „hebrejské myšlení“, ho zajímala nejen ve vztahu k biblické literatuře, ale sledoval ji také v pozdější židovské (rabínské) tradici a samo-

zřejmě také v oblasti tradice křesťanské, nakolik vychází a čerpá z odkazu Hebrejské bible.

Milan Balabán se intenzivně věnoval i problematice židovsko-křesťanského dialogu. Jeho zájem o krásnou literaturu a poezii ho vedl ke stopování ohlasů biblických motivů v dějinách české prózy a poezie.

Jako pedagog byl velmi oblíben coby inspirující a vtipný řečník. Vzhledem ke svým pastoračním zkušenostem z období farářského působení byl proslulý osobním přístupem ke studentům a ochotou k pastoračním rozhovorům.

Svým osvěžujícím, originálním způsobem čtení biblických textů mnoha posluchačům otvíral cestu k novému chápání Bible a k hledání smysluplných souvislostí mezi biblickou literaturou a současnou kulturou.

Takto to vyjádřil Balabánův synovec, spisovatel Jan Balabán, v dopise, který poslal strýčkovi k osmdesátým narozeninám: „Obzvlášť vděčný jsem ti za tvou práci teologickou a literární. Tvoje radikální pojetí starozákonní exegeze a hlavně inspirovaný přístup k biblickému textu mě na počátku zachraňovaly z jakési evangelické dějepisné nudy stálého dokazování, jak se splnilo, co předpovězeno bylo. Ze suchého keře katechismu vyšlehl skutečný plamen, který však tento keř, jak vidíme, nespálil. Především tvoje kniha Hebrejské myšlení pro mne znamenala skutečný posun a vznícení zájmu. Takového vznícení zájmu o biblický text se mnoha lidem z naší církve, zdá se, nedostalo. Lidé ve sborech přestávají studovat Bibli a diskutovat nad ní a spokojují se s jakousi nedělní liturgií kostelního křesťanství, která jen těžko oslovuje člověka, který v církvi nevyrostl, a i toho, který v ní vyrostl, často jen v něčem utvrzuje, než aby ho hnala na poušť. Takže, ještě jednou ti děkuji za tvou živou teologii a duchovní poezii.“

Za redakční radu Křesťanské revue se k těmto díkům celým srdcem přidávám a posílám je svému drahému učiteli směrem do nebe.

Milan Balabán dokonal svoji pozemskou pouť v Libici nad Cidlinou 4. ledna 2019. Jak říkají chasidští Židé: „Kěž nás chrání světlo jeho zásluh.“

Autor je vedoucí katedry religionistiky ETF UK a člen redakční rady Křesťanské revue.

JAKUB (JACQUES) SCHWARZ TROJAN

Jindřich Halama

Jakub Trojan je výrazná osobnost českého evangelictví 20. století. Patří k té části žáků J. L. Hromádky, která jeho odkaz rozvinula sociálně kriticky, společenskou odpovědnost křesťanů a teologů vnímala nejpozději od konce padesátých let jako prorocký

úkol, v němž závazky vůči evangelijní pravdě a lidskosti neumožňují vyhnout se s dobrým svědomím konfliktům s těmi, kdo pravdu a lidskost jakýmkoli způsobem a ve jménu čehokoli potlačují.

Jakub Trojan se narodil 13. 5. 1927 v Paříži (odtud jeho francouzské křestní jméno, které později neužíval), ale brzy se vrátil do Čech, kde vyrůstal a chodil do škol. Dobu válečnou prožil jako pražský gymnazista (1938–1946) a seznámil se tu, sám do té doby konfesně nezakotven, s evangelickými spolužáky, především s Ladislavem Hejdánkem, s nímž ho spojilo intenzivní celoživotní přátelství. Trojanovu další cestu významně ovlivnila akademická YMCA, na jejíž půdě se seznamoval s předními postavami českého evangelictví, jako byli J. L. Hromádka a J. B. Souček, nebo s filozofy Boženou Komárkovou a Janem Patočkou. Pravidelná každotýdenní diskusní setkávání, víkendové semináře i větší zimní či letní konference ve společenství mladých lidí dodávaly jemu i jeho spolužákům a přátelům výrazné podněty pro utváření životní orientace.

Po absolvování gymnázia se Trojan zapsal na Vysokou školu obchodní, kde absolvoval pět semestrů, během nichž získal základy ekonomické odbornosti, které se mu později znamenitě hodily. Vedle toho však v něm zrálo rozhodnutí věnovat se studiu teologie a povolání duchovního, což uskutečnil vstupem na teologickou fakultu, tehdy zvanou Husova bohoslovecká fakulta. Už jako student teologie zažil nejen nové církevní zákony v roce 1949, ale také „restrukturalizaci“ studia teologie v roce následujícím, když byla fakulta vládním nařízením rozdělena na dvě, Komenského a Husovu, a především vyřazena ze sféry veřejného školství. V témže roce, 1950, však se odehrála významná změna v Trojanově osobním životě, když vstoupil do manželství (trvajících ve chvíli psaní tohoto příspěvku už 73 let) s kolegyní Karlou Schwarzovou. Ve studiu se intenzivně zabýval především systematickou teologií u prof. Hromádky, ale plynulému studiu zabránila nová obtíž – režim ho povolal k vojenské službě, a jako teologa, a tedy ideologicky člověka přinejmenším podezřelého, ho poslal k „černým baronům“, kde strávil, většinou na Slovensku, léta 1951–1953 v praporu prakticky výhradně duchovenském. S odstupem na tyto doby rád vzpomínal – v armádě byl jako jediný evangelík mezi více než stovkou katolických kněží, farářů a mnichů, a získával tak důkladnou zkušenost s odlišnou spiritualitou, ale zároveň s bytostnou jednotou formálně rozděleného křesťanství.

Poté, co mohl po návratu do civilního života dokončit studia, nastoupil službu v církvi jako evangelický farář v pošumavské Kdyni (1956–1966) a později ve sboru Neratovice-Libiš (1966–1974). I během farářské služby pokračoval v tom, co mu bylo nejvlastnější a nejmilejší, v intenzivním odborném dialogu s kolegy a přáteli, vyžadujícím samozřejmě odpovídající teoretickou přípravu. Na konci padesátých let Jakub Trojan s řadou podobně orientovaných evangelických farářů i laiků vytvořili skupinu, nesoucí název Nová orientace, která se snažila pracovat a působit směrem naznačeným v úvodu – kriticky zvažovat společenskou odpovědnost církve a utvářet či ovlivňovat její postoje k aktuálním otázkám. Výrazným úspěchem bylo odvrácení připravovaného zákona o rodině (1963), který měl jít „sovětským“ směrem, tedy nařídít výchovu dětí k ateismu s možností odebrat je rodičům, kteří by kladli odpor. Nová

orientace v čele s filosofkou Boženou Komárkovou měla na vyjádření a organizování odporu, který vedl k upuštění od tohoto záměru, značný podíl.

Jakub Trojan v této době pracoval i na své teologické disertaci (*Thema: člověk*), kterou předložil na Komenského fakultě jako poslední doktorand svého učitele J. L. Hromádky. Její obhajoba (1970) se uskutečnila až po Hromádkově smrti.

Příznivější politické klima druhé poloviny šedesátých let umožnilo církvím větší mezinárodní kontakty a Trojan zastupoval evangelickou církev na několika mezinárodních konferencích a sympoziích, vedle tehdejší NDR i ve Švýcarsku, Spolkové republice Německo či v Nizozemí. V těchto zemích také v té době publikoval některé své texty.

Paralelně s tímto děním se rozhodl vrátit se ke studiu ekonomie, na 20 let odloženému, a na VŠE dosáhl titulu inženýra politické ekonomie (1971). Vedle jeho osobního zájmu o tuto oblast tu hrála roli i potřeba, aby církev měla v ekonomických otázkách odborně vzdělané lidi, schopné sledovat dění v hospodářských otázkách a pomáhat k vytváření kvalifikovaných stanovisek z křesťanské perspektivy.

Mezitím se odehrála událost, která k farářskému povolání běžně patří, Trojan vykonal v roce 1969 pohřeb jednoho z členů svého sboru. Tím členem však byl Jan Palach, což k Trojanovi obrátilo pozornost veřejnosti a zvýšilo nevráživost státního aparátu.

Od počátku sedmdesátých let začal režim, zaštitěn sovětskou okupací, oklešťovat prostor svobody a perzekvovat ty, kdo na svobodě své i druhých trvali. Výhonky křesťansko-marxistického dialogu zadusil, ještě než se ukázalo, může-li z něj vzejít něco cenného, a církvím naordinoval mlčení ke všemu veřejnému. Protože to bylo v přímém protikladu k přesvědčení a postojům Nové orientace, schylovalo se záhy ke konfliktům se státní mocí. V roce 1974 byl Trojanovi spolu s jinými odňat státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti, a přestože se on sám pokoušel najít způsob, jak ve svém povolání pokračovat neformálně, laicky, systematický tlak státních úřadů na oddělení jeho i dalších podobně nepohodlných osob od církve a snaha maximálně je izolovat vedly k odchodu do civilního zaměstnání. Od roku 1975 tedy pracoval v Praze v ekonomických funkcích, dojížděl z Kostelce nad Labem, působiště své manželky, která mohla ve svém povolání farářky, byť s mnohými nepříjemnostmi, pokračovat.

Když v roce 1977 logicky podepsal Chartu 77, byl propuštěn a musel hledat nové zaměstnání, v němž pracoval jako ekonom dalších deset let. Od chvíle, kdy mu byla zakázána jakákoliv aktivní činnost v církvi a samozřejmě jakákoliv publikační aktivity, snažil se své studie, na nichž nikdy nepřestal pracovat, publikovat v zahraničí, což se mu od poloviny sedmdesátých let dařilo. Výběr z nich najdeme v později vydané knize *And the nightingales sing...* (1992). Jako signatář Charty 77 spolupracoval na řadě jejích textů, nejvýrazněji se podílel na dokumentu *Náboženská práva a svobody* (1977) a angažoval se v aktivitách na obranu lidských práv.

Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let začal spolu s Ladislavem Hejdánkem a Milanem Balabánem působit v neoficiálních vzdělávacích aktivitách, pořádaných za účasti osobností někdy i mezinárodního významu v bytech, proto se vžilo označení „bytové semináře“. Přednášky a rozhovory v oblasti teologie, filosofie a vědy o náboženství organizovali pro zájemce z různých kruhů přes deset let.

Potom přišel rok 1989 a zásadní změny ve společnosti i v církvi. V době, kdy lidé obvykle odcházejí na odpočinek, dostal Jakub Trojan nabídku učit na Komenckého evangelické fakultě. Poslání, které s mnohými obtížemi uskutečňoval po desetiletí v totalitním prostředí, tak mohl konečně rozvinout plně. Na fakultu nastoupil na jaře 1990, kdy byla inkorporována do Univerzity Karlovy jako Evangelická teologická fakulta. Maje dostatek odborných publikací i praxe, záhy se habilitoval (habilitační spis *Entfremdung und Nachfolge*, Mnichov 1980), ujal se vedení katedry teologické etiky a brzy na to se stal děkanem. Profesorem byl jmenován o rok později.

V nových podmínkách rozvinul Jakub Trojan aktivity v množství a intenzitě, které braly dech o generaci mladším, mezi něž se počítá i autor těchto řádků. Svou činnost obnovila akademická YMCA a Trojan byl nejenom pravidelným účastníkem a lektorem jejích konferencí a retreatů, ale stal se i člen redakční rady Křesťanské revue, založené v roce Trojanova narození jeho pozdějším učitelem J. L. Hromádkou. Ta jako časopis sice přečkala doby komunistického režimu, ale teprve od devadesátých let se mohla plně vrátit ke svému původnímu určení – poskytovat prostor pro svobodný a odpovědný dialog. Trojan v ní působil desítky let a publikoval v ní velké množství příspěvků.

Jiným náležitým úkolem bylo obnovit po pádu totality publikační platformu pro teologickou a filosofickou literaturu, což znamenitě vykonalo vydavatelství OIKOUMENH, v jehož redakční radě Trojan rovněž dlouhá léta působil.

Otevření hranic a kontaktů se světem přineslo zvláště hned v devadesátých letech množství zahraničních cest s účastí na ekumenických akcích od USA přes Koreu po Austrálii, Evropu nepočítaje.

Jako děkan fakulty (1990–1996) vykonal Jakub Trojan oceňovanou, ale nevděčnou práci, když odolal různým tlakům a dokázal vytvořit na fakultě klidné a přátelské prostředí. V situaci, kdy fakulta rychle rostla a bylo nutno najít pro ni jiné umístění, než bylo čtyřicetileté provizorium, poskytnuté velkodušně evangelickou církví, neúnavně hledal a jednal na různých úrovních a měl doslova lví podíl na získání nové budovy pro fakultu v Černé ulici. Ještě za jeho funkčního období se uskutečnila rekonstrukce a stěhování do nového objektu.

Nebylo by asi spravedlivé nazvat všechny právě vyjmenované aktivity vedlejšími, ale přece jenom nejvlastnějším Trojanovým posláním byla práce teologická a učitelská, kterou při všech těchto činnostech rozvíjel. Jeho výsostným badatelským územím je sociální etika, především ve svém rozměru ekonomickém, politickém (problematika moci) a lidskoprávním.

Z oblasti hospodářství jen nejvýznamnější momenty: Na Trojanův popud bylo připraveno vydání dvoudílné učebnice švýcarského reformovaného teologa Arthura Richa *Etika hospodářství* (1991/92), která sloužila po další generaci jako učebnice studentům fakulty. Na přelomu tisíciletí byl Trojan člen ekumenické pracovní skupiny, která připravila dokument *Pokoj a dobro. List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskusi* (2000). Vzbudit diskusi se podařilo, ale v dost omezeném okruhu a celkově list nepřinesl efekt, který podle záměru tvůrců přinést měl. Třetím

příspěvkem pak je Trojanova monografie *Etické vztahy v ekonomice* (2012), která se dá označit za etiku hospodářství.

Problematiku moci zpracovával Jakub Trojan již v raných sedmdesátých letech. Důležité texty jsou shrnuty v jeho knize *Moc víry a víra v moc* (1993), kde je jeho „Sonatina o moci“ (z roku 1975) s nástinem teologie průšvihů, tedy promyšlení nezbytnosti konfliktu v prorockém poslání křesťana, jeho povahy a důsledků. Jako studenti jsme tento text hltali v rukopise a vštěpovali si, že svědecká služba velí nebát se průšvihů, protože teprve tady se vyjeví, oč skutečně jde, že se tu moc „odkope“ a ukáže něco, co chtěla skrývat. Systematický pohled na problematiku moci pak Trojan podal ve své další práci *Moc v dějinách* (1994).

Dalším velkým Trojanovým tématem je otázka lidských práv, kde mu inspirátorkou byla Božena Komárková, s níž spolupracoval v rámci Charty. Jeho hlavním dílem je tu *Idea lidských práv v české duchovní tradici* (2002), obsáhlá studie, vzniklá v rámci grantového projektu, k němuž patřila i velká mezinárodní konference na ETF o lidských právech (*Human Rights from a Christian Perspective*, 2003).

Soustředění na sociální existenci a její podoby a proměny se odráží i v další Trojanově knize *Ježíšův příběh – výzva pro nás* (2005, angl. 2012), kterou sám označil za impuls k nové debatě o teologii kříže a kterou bych se já odvážil nazvat sociálně etickou interpretací evangelijních látek. Šíře Trojanova tematického záběru v sociálních otázkách je dobře zřetelná z poměrně útlé knížky *Spravedlnost povznáší národ* (2002), což je soubor krátkých statí novinových a časopiseckých, většinou z devadesátých let.

Stranou je nutno ponechat Trojanovu další tvorbu, např. básnickou, pro bližší informace o jeho cestě pak doporučit dvoudílné vzpomínkové dílo *Rozhovory s pamětí* (2011). Po své osmdesátce, začátkem roku 2008, ukončil prof. Trojan svůj pracovní poměr na fakultě. Zůstal však nadále činný jako emeritní profesor UK, a to až do akademického roku 2016–2017, když mezitím vyučoval v letech 2012–2014 sociální etiku také na Katolické teologické fakultě. V roce svých devadesátých narozenin ukončil i poslední semináře, které nabízel pro zájemce o etiku jako volitelné.

Do české teologické práce vnesl Jakub Trojan naléhavý důraz na společenskou odpovědnost i společenskou relevanci teologické práce jako kritické služby v obraně lidství a jeho práv ve všech oblastech života společnosti, což svým studentům i čtenářům vždy vštěpoval a na vlastním životě demonstroval.

Autor je docent teologické etiky na ETF UK.

DOKÁZALI VYZÁŘIT NADĚJI

S publicistou Pavlem Kosatíkem o odkazu osobností z okruhu Akademické Ymky a Křesťanské revue

Jste autor knih, které popisují osudy a myšlenkový svět významných českých a slovenských osobností 19. a 20. století. Vnější podmínky se za tu dobu několikrát výrazně proměnily, zejména pokud jde o svobodu projevu a platformy veřejné diskuse. Míra svobody byla podmíněna specifickými politickými dějiny, střídala se období relativní svobody s jejím omezením a cenzurou a hrozbou perzekuce. Jakými proměnami za posledních 100 let prošel u nás „odpovědný dialog“, o který Křesťanská revue s větším či menším úspěchem usilovala?

Nechci mít iluze o minulosti, ale považoval bych taky za bláhové plivat na současnost. Myslím si, že i při všech známých peripetiích jsme dnes schopni dialogu spíš než naši předkové. O mnoha tématech, která byla v minulosti tabu, nejenže je dnes možné mluvit, ale často se tak děje poměrně citlivým způsobem. Samozřejmě že všechno je vždycky v každé chvíli v sázce, to ani nemůže být jinak. Ale jedno podstatné jinak je: Komu dřív nezbyvalo než tiše kňučet bolestí někde v koutě, stává se dnes rovnoprávným účastníkem onoho dialogu. Změní to svět, věřím, k lepšímu.

Jaký vliv na veřejnou diskusi měl technický vývoj, nástup rozhlasu, televize a internetu?

Samozřejmě nesmírný. Nová média zmnohonásobila množství informací, které se k nám dostávají, to vidíme všichni, tím vzrostly i nároky na jejich zpracování, zejména na zařazení do kontextů, bez kterých nic nemá smysl.

Před 100 lety, když chtěl člověk zjistit, co se za posledních čtyřicet hodin stalo nového, stačilo mu, když si ráno u kafe přečetl noviny. Mělo to pochopitelně i své stinné stránky, ty informace, které se k němu tímto způsobem dostávaly, zaručeně nepokrývaly celou složitost světa. Takže když pak na lidi čas od času vyhrězla realita, byli tím hodně zaskočení. Názorový svět čtenářů tehdy taky ovlivňoval relativně úzký okruh lidí (redaktorů a příspěvateľů těch novin, které četl), což býval někdy taky druh klapků na očích.

O 100 let později jsme každý uprostřed křížové mediální palby ze všech stran, nad níž mnozí lamentují, že se v ní nedá vyznat. Já si to ale nemyslím. Nikdy v životě jsem neměl tolik možností prostřednictvím médií poznávat svět, jako jich mám dnes. Člověk jen musí být schopen volby. My doma to řešíme třeba tak, že nemáme televizi. Nechceme ji jako kulisu k životu, non-stop veletok, který dávkuje někdo jiný. Sociální síť dnes už ta tradiční média v rychlosti informací předstihují. Když přesto potřebuju zjistit něco z televizního vysílání, vždycky si to z počítače vydoluju.

O sociálních sítích se často říká, že jsou zdroj zla. To si také nemyslím. Každý to na nich má takové, jaké si to tam zařídí. Kdo si tam pozve lidi ze čtvrté cenové skupiny,

ROZHOVOR

dopadne podle toho. Já jsem takhle našel tisíce lidí, které bych jinak možná nepotkal a kteří dokážou spoustu věcí. Myslím si, že sociální sítě ani nemohou být dobré, nebo špatné, nemají lidské vlastnosti. Je to s nimi jako s ohněm: „Dobrý sluha, ale zlý pán.“ Dětem sirky do ruky nedáváme, dospělým, kteří zůstali dětmi, bohužel ano, to pak má své důsledky. Kdo ale chce poznávat, dozví se tímto způsobem o lidech a světě to, co by se v dalších médiích podle mě nedozvěděl.

Vraťme se na chvíli do první republiky. K jejímu intelektuálnímu kvasu přispěla také Akademická YMCA, jednak svými ve své době průkopnickými konferencemi a retreaty, jednak vydáváním tohoto časopisu. Otisklo se intelektuální zázemí Akademické Ymky do života první republiky, nebo mělo podle vás spíš jen marginální význam?

Ten vliv byl podstatný, a pokud je dnes pro někoho ne zcela viditelný, může to být i tím, že lidé, cepovaní Akademickou Ymkou k přijetí odpovědnosti za společnost, po roce 1938 automaticky nastoupili do odboje, a pokud se dožili roku 1948, udělali to znovu. Bylo mezi nimi hodně hrdinů, kteří ty doby nepřežili. Byli vedeni k nepragmatickému chování, de facto k altruismu.

Když ale padne hrdina, hrozí, že po něm zbude ticho, lidi často zajímá jen to, co se děje jim samotným, a pak je taky spíš než hrdinové přitahují „záporáci“. Pořád ale tady máme tisíce lidí se smysluplnými osudy, o kterých by měly být napsány knihy, jenomže zatím nebyly. Někdo si místo toho radši pustí v televizi padesátý dokument o Hitlerovi.

Vůdčími osobnostmi a organizátory Ymky byli Josef Lukl Hromádka, Emanuel Rádl a Jaroslav Šimsa. Jak hodnotíte jejich význam? Rádl ani Šimsa válku nepřežili, jsou možná neprávem ve stínu Hromádkově...

Já věřím, že o všech těch lidech jde debatovat tak, aby to nebylo nutně v prospěch jednoho na úkor druhého. Potřebujeme je všechny. Rádl se podle mě od své smrti satisfakce vlastně dodnes nedočkal, ten člověk se protrápil opravdu k podstatným myšlenkám, o kterých se dnes nemluví komplexně, ale vždycky jenom chvílku dílčím způsobem, nejčastěji když se reedituje některá jeho kniha. Ale byl to velký muž, tvůrce vlastního myšlenkového světa. Takových je v každé generaci jen hrstka.

Jaroslav Šimsa byl z těch tří vámi jmenovaných nejbližší kategorii „národní hrdina“. Sledoval jsem ohlasy na knihu *Svět Jaroslava Šimsy*, kterou před deseti lety sestavila Milena Šimsová, a zdálo se mi, že převažovaly chladné reakce z odstupů. Je asi těžké se osobně vztahovat k hrdinovi, když nevíme, jak bychom se zachovali na jeho místě. Možná že obrazu Jaroslava Šimsy by u širší veřejnosti prospělo „polidštění“, které by nebylo nivelizací. Nevím.

Mé zpočátku hodně kritické mínění o J. L. Hromádkovi se časem zmírnilo pod vlivem Jana Šimsy a pár dalších lidí. Myslím si pořád, že Hromádka se v řadě věcí zachoval způsobem, který se nedá akceptovat. Ale podle mě dnes už vůbec nejde o to v souvislosti s ním tasit zbraně. Z většího odstupů se zvětšuje možnost o jeho

dilematech nepředpojatě přemýšlet. A materiálu k přemýšlení je u něj jako u málo-koho jiného.

Lidé z okruhu Akademické Ymky se významně podíleli na protinacistickém odboji a mnozí položili za svobodu vlastní život. V poválečném období jejich hlas citelně chyběl. Přesto obnovení činnosti Ymky a její vydávání Křesťanské revue, byť na krátkou dobu, mělo velký význam. Ti, kdo nacistický teror přežili, jako např. profesorka Božena Komárková, byli klíčoví pro nastupující generaci, z níž se formovala kritická, svobodomyšlná a nekonformní společnost v období komunismu.

O tom není pochyb a existuje k tomu řada publikovaných a snadno dostupných svědectví. Vždycky se snažím představit si sebe sama v tom jejich strašlivém dilematu. Byli vychovateli mladých lidí, kteří se radovali z porážky nacismu, a jejich úkolem bylo vysvětlit jim, tak aby je to nezabilo, že jde o pouhý gambit, náhradu totality totalitou. Nezdá se, že lidé jako Božena Komárková v roce 1948 trpěli iluzemi o tom, co nastává. Přesto dokázali vyzářit do svých „děti“ naději v takové intenzitě, že nastartovala jejich vlastní dospělý a svobodný život.

V šedesátých letech se stala Akademická Ymka jedním z orientačních bodů i pro některé hledající reformní komunisty. Není jisté náhodou, že se její historií zabývala ve své kandidátské disertační práci v roce 1965 Jiřina Šiklová.

Pro ni to bylo celý život velké a silné téma, ráda a často o něm mluvila i psala. Řekl bych, že byla ztělesněním ymkařské životní praktičnosti. Když Vilém Prečan v sedmdesátých letech odešel do exilu, převzala v Praze obsluhu tajné linky, kterou pendlovaly samizdaty ven a exilové knihy a časopisy sem. Vzala na sebe odpovědnost, které se chlapi tehdy báli, byla opravdu hodně odvážná. Vždycky udělala a řekla, co potřebovala a chtěla. Vyjadřovala se bez kompromisů, dokázala lidem říkat do očí neskutečné věci tak, že to od ní nakonec většinou vzali. I když ji někdo strašně naštvál, třeba tím, že se zachoval hluboko pod vlastní možností, dokázala se hněvat tak, že na ní samé ten hněv neulpěl, neublížila si jím.

Vzpomínám si, jak jsem byl poprvé u ní doma v Klimentské ulici, měli jsme probrat něco relativně důležitého. Začalo to tím, že v kuchyni v obrovském hrnci vyvářela kosti, musel to být vývar pro armádu lidí. Do toho zvedala telefony a vyřizovala návštěvy, které si třeba přišly vyzvednout nějakou knížku. Pamatuju si, že mě to tenkrát dost štválo, nedokázal jsem se soustředit. Ona ale uměla myslet najednou na pět věcí. I ty naše záležitosti jsme tenkrát díky ní probrali.

V tomto čísle se ohlížíme za některými osobnostmi, které působily v okruhu KR ať jako autoři, či členové redakční rady a každopádně výrazně ovlivnily zaměření a ducha tohoto časopisu. Tito lidé byli činní v dalších společenstvích, jejich záběr byl široký a otevřený. To byl patrně důvod, proč jste portréty některých z nich – Ladislava Hejdánka, Jana Šimsy a Milana Balabána – zařadil do seriálu Česká

intelligence v Deníku N. Mohl byste stručně charakterizovat, čím vás právě oni zaujali?

Ten seriál se snaží o portréty vzdělaných českých lidí, kteří dávali společnosti víc, než bylo běžné. Z nějakého vnitřního důvodu jim to nedalo. Často třeba proto, že se jako nositelé onoho vzdělání cítili v nějakém smyslu dlužníky a snažili se to té společnosti vrátit. Takoví lidé podle mě tvoří skutečnou elitu společnosti, pomyslnou síť, v níž dotyční coby oka té sítě vědí jeden o druhém, každý rozumí své vlastní odpovědnosti, a když je potřeba, nepropáskou tu správnou chvíli a všichni společně zaberou. Kde taková síť není, neexistuje ani strukturovaná společnost, zbývá jen dav.

Ladislav Hejdánek se mi líbil jako zpochybňovatel myšlení v pojmech. Rád lidi provokoval, aby se projevili, což demonstroval třeba na pojmu Boha: Odkud víte, že je Bůh personální? A odkud víte, že pravda (podle Hejdánka ekvivalent stejného kalibru) personální není?

Zaujalo mě taky, jak velmi skepticky se stavěl k mýtům, podle něho jsou pouhým vězením ducha, kde je člověk nucen donekonečna opakovat zděděné rituály. Protože minulost, která se mu drolí pod nohama, zůstává jedinou jistou, zatímco budoucnosti se bojí. Hejdánek nejenže se budoucností nebál, ale pro mě velmi přesvědčivě popsal víru jako takový stav člověka, kde „příčiny působí z budoucnosti“. Protože se jí člověk ve víře a naději otevřel.

A na Milanu Balabánovi jsem obdivoval jeho schopnost číst jazyk Bible jako metaforický až poetický, a zůstat přitom srozumitelný a přesný. Ne každá metafora funguje stejně u všech lidí, ale Balabán toto umění ovládal. Zajímalo mě taky, jak promýšlel příští, možná necírkevní formy křesťanství. Podobně jako Hejdánek napsal věty, ze kterých by se daly psát knihy, třeba: „Víra je vírou, věří-li člověk, i jako by Boha nebylo.“

Z mnoha věcí, které jsem obdivoval na Janu Šimsovi, pro mě bylo asi nejdůležitější to, jak na něm bylo vidět, že mu na všem záleží. Ta jeho starost o okolní svět jako by neznala odpočinku. Když jsem ho potkal poprvé, mluvil skoro hodinu jenom o *woodcraftu*. Od Setona jsem měl předtím přečteno něco málo, bavilo mě to, ale nalézt v tom životní filosofii, přes kterou lze rozpoznat v přírodě Boha? Jan Šimsa mimo jiné taky toto v sobě měl.

Které další inspirující osobnosti byste v této souvislosti jmenoval, i když se vám do seriálu nevešly (nebo ještě vejdu)?

V Deníku N má těch portrétů vyjít celkem stovka, teď se to blíží ke konci druhé třetiny, a protože je to řazeno podle letopočtů narození, blíží se to taky současnosti. Z osobností, o kterých se tady zhruba bavíme, tedy z křesťanů v širším smyslu, tam bude třeba Jan Sokol, Tomáš Halík nebo Václav Malý.

Katolická církev, přesněji řečeno část její hierarchie, pořád řeší, jestli se snažit dál zaujímat společensky autoritativní pozici, a mluvit tedy lidem například do jejich sexuálního života, nebo spíš hledat situace, ve kterých bude moci být užitečná. Těm, kdo hledají Boha, ale třeba o tom vůbec nevědí, a kteří, když se do nich půjde jenom autoritativně, se to ani nedovědí. Tomáš Halík mně dlouhodobě a konzistentně

zosobňuje to druhé hledisko. Jít blíž lidem. I po dvou tisících let existence té církve je pořád třeba toto řešit; to je zvláštní, ne?

Nepochybně i dnes jsou u nás lidé, kteří usilují o pravdivou a poctivou reflexi současnosti a nadějný výhled. UVĚDOMUJI SE, ŽE TO PODSTATNĚ PRO BUDOUCNOST SE ČASTO DĚJE NA OKRAJI, BEZ VELKÉHO ZÁJMU. PŘESTO – TROUFAL BYSTE ODHADNOUT, O KOM BUDE ZA 50 ČI 100 LET PSÁT VÁŠ NÁSTUPCE JAKO O FORMATIVNÍCH OSOBNOSTECH DNEŠKA?

Domnívám se, že do velké části současných problémů, včetně klimatické krize, jsme se dostali descartesovskou fragmentarizací vnímání reality a absolutizací jen těch jejích částí, které ovládá věda a technika. Ti, kdo v tom chtějí pokračovat, tvrdí, že táž věda a technika, která to způsobila, nás z nich opět vyvede.

Mně se to nezdá pravděpodobné, myslím, že blíž budoucímu užitečnému řešení budou ti, kteří jsou schopni zřít svět zase vcelku, v jeho racionalitě i iracionalitě, víře i nevíře, subjektivitě i objektivitě. Cesta k budoucnosti tedy podle mě povede třeba přes poučené žáky Zdeňka Neubauera a lidi podobného typu. S Komenského celostním chápáním skutečnosti v hlavě i v srdci.

Jiří Schneider

Z portrétů Pavla Kosatíka v rámci cyklu „Česká inteligence“

O Jiřím Němcovi:

„Jeho snaha o ekumenu z něj učinila jednu z určujících osobností legendárního pražského semináře v Jirchářích (1963–1972). Němec zažil už jeho protopodobu u děkana Evangelické teologické fakulty UK J. L. Hromádky; u něho doma v obýváku. K evangelickému prazákladu se časem začali přidávat katolíci (Němec byl u toho, když se ti nejčennější z nich jako Oto Mádr nebo Josef Zvěřina začali v šedesátých letech vracet z kriminálů; mnozí si to namířili rovnou do Jirchářů). Po nich přišla dokonce hrstka nonkonformních reformních komunistů. Bylo to všechno dohromady nefalšovaně free a nabízelo to uprostřed totality hluboký smysl.“

(„Propojoval svobodné světy, jako by ani nebyla totalita – underground s intelektuály, křesťany s osmašedesátníky...“ Deník N, 28. dubna 2023)

O Janu Šimsovi:

„Syn Jan, kterému bylo v době otcovy smrti patnáct let, se rozhodl, že bude sloužit demokracii tak jako on. Woodcraft, Ymku, a dokonce i řadu přátel, pokud přežili válku, po otci podědil. Za protektorátu z nich do sebe nabral především silný lidský vzor číslo dvě. Přemysl Pitter, nonkonformní náboženský myslitel a hlavně praktik, se svými přáteli... obhospodařoval v Praze na Žižkově instituci, kterou všichni společně vynalezli. Jmenovala se Milíčův dům a šlo v ní o výchovu dětí z proletářských rodin, často sociálně bezprizorných. Až do Pitterova odchodu do exilu v roce 1951 mu Jan Šimsa směl koukat pod ruce i s ním debatovat; učil se všechno za pochodu.“

(„Hledal, jak může křesťan žít v pravdě i za komunismu. Nakonec zjistil, že jediná možnost je postavit se mu na odpor.“ Deník N, 3. března 2023)

O APOŠTOLOVĚ VELKOLEPÉ VIZI PRO CÍRKEV A SVĚT

kázání – Ef 1,7–10

Lukáš Klíma

„V něm jsme vykoupeni jeho obětí a naše hříchy jsou nám odpuštěny pro přebohatou milost, kterou nás zahrnul ve vši moudrosti a prozíravosti, když nám dal poznat tajemství svého záměru, svého milostivého rozhodnutí, jímž si předsevzal, že podle svého plánu, až se naplní čas, přivede všechno na nebi i na zemi k jednotě v Kristu.“

Milí přátelé, apoštol tady odhaluje pradávny Boží záměr, který Bůh uskuteční skrze svého Syna, Ježíše Krista. Tímto záměrem je přivést všechno na nebi i na zemi k jednotě v Kristu. V řečtině je zde použit výraz, který vyjadřuje přivedení všeho pod jednu společnou hlavu a tou je Kristus. Je to spojení, shrnutí nebo shromáždění všeho pod Kristovu nadvládu.

Kristus je jako hlava představen i v dopise Koloským. Kristus je hlavou těla, které tvoří jeho církev: „On jest hlavou těla – totiž církve.“ Tím je vyjádřena nedělitelná jednota Krista a církve. Taková jednota, jakou je celistvost a nerozdílnost živého organismu. A zároveň je tímto obrazem hlavy a těla vyjádřena rozhodující role, kterou Kristus má nad církví. Hlava určuje a řídí všechno, co dělá celé tělo (Kol 1,18.24; 2,19). Tak je to vyjádřeno v listu Koloským.

Tady, v listu Efezským, je tato myšlenka dotažena ještě o kousek dál. Obraz Kristova těla je rozšířen na celý svět. Kristovo tělo není jen církev, respektive Kristus není hlavou jenom církve, ale jednou, až se naplní čas, bude hlavou celého stvoření, tedy všeho, co je na nebi i na zemi. Kristovo tělo bude tvořit celé lidstvo, celá země se všemi bytostmi i všechny bytosti nebeské. Vlastně celé stvoření bude takovým velmi komplexním a všeobsáhlým Kristovým tělem.

To znamená, že to Kristovo tělo roste. Integruje do sebe postupně další a další lidi a entity, až nakonec, až se naplní čas, obsáhne všechno. Všechno bude Kristu podřízeno a on bude hlavou všeho.

Kristus nás přijímá do svého těla, které tu bylo už před námi a které roste tím, že se plněji stáváme jeho součástí, podřizujeme se jeho vládě. A jednou do tohoto celku Kristova těla bude náležet celé stvoření. Tím bude Boží stvořitelský proces završen. Konečnou podobou, finálním tvarem celého stvoření bude Kristovo tělo. Tato formace, uspořádání a začlenění celého světa do podoby Kristova těla začíná v církvi, kde mají být vztahy určovány společným zájmem jednoho organismu, který se podřizuje jedné vůli (jedné hlavě). A co je pozoruhodné a pro nás možná těžko představitelné:

Tento tvar společenství, které je podřízeno Kristu, se rozšiřuje a prorůstá do celého stvoření a jednou nebude kosmických rozměrů.

To, že Bůh završuje svoje stvořitelské dílo, když Kristu podřizuje mocnosti, které opanují zemi, to není v listu Efezským nová myšlenka. To vyjadřoval apoštol Pavel v listu Filipským a také v Prvním listu Korintským. V listu Filipským jsou to známá slova z hymnu, kde o Kristu čteme: „Bůh ho vyvýšil nade vše a dal mu jméno nad každé jméno, aby se před jménem Ježíšovým sklonilo každé koleno na nebi, na zemi i pod zemí a k slávě Boha Otce každý jazyk aby vyznával: Ježíš Kristus je Pán.“ (Fp 2,9–11).

Nacházíme zde také univerzalitu všeho stvoření – na nebi, na zemi i pod zemí. Dokonce je to vyjádřeno trojstupňově, nejen na nebi a na zemi, ale i pod zemí, což odpovídá starozákonní představě – obydlený svět má tři patra. I to podzemí, ta sféra Bohu nejvíce vzdálená, je nakonec podřízena Kristu. I obyvatelé podsvětí nakonec vyznají Krista jako svého Pána.

V Prvním listu Korintským je to vyjádřeno takto: „Tu nastane konec, až Kristus zruší vládu všech mocností a sil a odevzdá království Bohu a Otci. Musí totiž kralovat, dokud Bůh nepodmaní všechny nepřátele pod jeho nohy.“ (1 K 15,24.25). Kristus vzkříšený a vyvýšený do Boží slávy usedl na trůn po Boží pravici, a zahájil tím poslední etapu dějin, která bude zakončena tím, že se mu podřídí všichni a všechno.

V listu Efezským je tato velkolepá vize slavné budoucnosti celého světa dotažena do polohy, která vyjadřuje, co z toho plyne pro nás dnes. Jsme součástí církve, která tvoří Kristovo tělo. Církev je první část stvoření, která už je spojena s Kristem jako hlavou. My, členové církve, jsme součástí Kristova těla, které bude jednou zahrnovat celé stvoření, celý svět.

A zároveň jsme jako jednotliví lidé součástí světa, který ještě podléhá různým jiným mocnostem a vládám. Mocnostem, které zatím Kristu vzdorují a staví se mu na odpor. Žijeme a podléháme dění ve světě, kde probíhají společenské i přírodní katastrofy, jako jsou války nebo zemětřesení, vykořisťování a nemoci, bída, utrpení a smrt. To jsou všechno projevy světa, který ještě není Kristu podřízen. Není podřízen jeho vládě a uplatňují se v něm jiné vlivy.

Tuto podvojnost naší existence bytostně a někdy také velmi bolestně pocítujeme. Patříme Kristu, on je náš Pán, a zároveň podléháme zákonitostem světa, který je Bohu odcizen. A přitom známe tajemství Božího záměru, o kterém zde apoštol píše. Víme o konečném souladu celého stvoření pod vládou Kristovou. Apoštol vykresluje ideální situaci, podle které Kristus již nyní uskutečňuje svoji vládu v církvi, vytváří v ní soulad tím, že se mu všichni v církvi podřizují jako Pánu. A tento soulad jednoho těla, v němž všechny jeho části spolupracují na společném prospěchu, se postupně přenáší dále do celého světa. Církev je zárodek Kristova těla, které roste a prorůstá celým stvořením a jednou se celé stvoření stane Kristovým tělem.

Jsme součástí Kristova těla, které se uskutečňuje ve společenství církve, pokud se podřizujeme Kristově smírující a sjednocující autoritě. To je naše odpovědnost. Spolupracovat na tom, aby se poměry, které vznikají pod vládou Kristovou, prosazovaly v církvi a šířily do celého stvoření. Ono to možná zní velmi abstraktně a těžko ucho-

pitelně, ale apoštol má velmi jasnou představu o tom, co to znamená. Vyjadřuje ji v následujících kapitolách svého dopisu.

Ve třetí kapitole listu Efezským čteme: „Bůh chce, aby nebeským vládám a mocnostem bylo nyní skrze církve dáno poznat jeho mnohotvarou moudrost.“ (3,15). Boží moudrost má být dána poznat všem mocnostem a vládám, těm lidským i těm nadlidským, skrze církve. To je neuvěřitelně významná role, kterou zde apoštol církvi přepisuje.

Ve čtvrté kapitole to pak dotahuje do konkrétní podoby: „Budme pravdiví v lásce, ať ve všem dorůstáme v Krista. On je hlava, z něho roste celé tělo, pevně spojené klouby navzájem se podpírajícími, a buduje se v lásce podle toho, jak je každé části dáno.“ (Ef 4,15). Jsou zde uvedeny základní hodnoty, které mají utvářet dění v církvi. Pravda a láska. Těmito hodnotami dorůstáme v Krista, těmito hodnotami roste Kristovo tělo.

A v té stejné kapitole o kousek dál apoštol vykresluje konkrétní podoby tohoto růstu: „Proto zanechte lži a mluvte pravdu každý se svým bližním, vždyť jste údy téhož těla. Hněváte-li se, nehřešte. Nenechte nad svým hněvem zapadnout slunce a nedopřejte místa ďáblu. Kdo kradl, ať už nekrade, ale ať raději přiloží ruce k pořádné práci, aby se měl o co rozdělit s potřebnými. Z vašich úst ať nevyjde ani jedno špatné slovo, ale vždy jen dobré, které by pomohlo, kde je třeba, a tak posluchačům přineslo milost. A nezarmucujte svatého Ducha Božího, jehož pečeť nesete pro den vykoupení. Ať je vám vzdálena všechna tvrdost, zloba, hněv, křik, utrhaní a s tím i každá špatnost; buďte k sobě navzájem laskaví, milosrdní, odpouštějte si navzájem, jako i Bůh v Kristu odpustil vám.“ (Ef 4,25–32).

Tímto jednáním, rozvíjením těchto hodnot se podílíme na růstu Kristova těla, do kterého v posledku doroste celý kosmos, takto se podílíme na proměně světa do podoby Kristova těla. Podstatnou součástí této proměny je smíření, usmíření mezi lidmi. To, že lidé přijímají Boží odpuštění a odpouštějí si navzájem.

Důležitou roli v tom hraje církve. Vždycky, když se v našem jednání prosadí pravda, láska, odpuštění a smíření, uskutečňujeme Boží velkolepou vizi, kterou má s celým světem. Toho si budme vědomi. Amen.

**„MILÝ EBERHARDE...“:
OSOBNÍ ŽIVOT DIETRICHA
BONHOEFFERA VE SVĚTLE
NOVÉHO VYDÁNÍ JEHO LISTŮ
Z VĚZENÍ**

Když jsem byl před více než dvěma roky Michalem Plzákem, vedoucím nakladatelství Kalich, osloven udělat revizi českého překladu slavných dopisů z vězení Dietricha Bonhoeffera, které byly u nás oproti německému originálu známy pod titulem *Na cestě k svobodě*, netušil jsem, co mě čeká. Jako všichni zainteresovaní znal jsem jen toto vydání, v českém překladu i v německém originále. Skrze vydání vědecké, které je osmým svazkem Bonhoefferových sebraných spisů (DBW, 17 svazků, 1986–1999) se mi otevřel tak trochu jiný pohled na vězně Bonhoeffera. Na základě studia Bonhoefferova nejznámějšího textu se zde zcela subjektivně pokusím načrtnout, proč si myslím, že je dobré se k Bonhoefferovi a jeho dílu vracet.

Pro hlubinnou sondu do jeho teologie odkazují na texty Pavla Filipiho a Jana Štefana (Filipi, Pavel. *Náš Dietrich Bonhoeffer In Wind*, Renate. *Křesťan v opozici*. Kalich: Praha, 2014, s. 164–168; Štefan, Jan. *Pro Krista pracoval, pro Krista žil, pro Krista umřel: Dietrich Bonhoeffer – theolog, světec, mučedník*. In: *Bonhoeffer, Dietrich. Odpor a odezdání. Dopisy z vězení*. Kalich: Praha, 2023, s. 299–329; citáty z listů v tomto textu podle tohoto nejnovějšího vydání.)

Jako první mi vysvětlilo, že dopisy v prvním vydání Eberhard Bethge, Bonhoefferův přítel, hlavní adresát jeho dopisů a poté biograf a vydavatel jeho díla, tak trochu „vykastroval“, a sice o důležitý osobní rozměr. Symbolem toho může

být vypouštění onoho neustále se opakujícího oslovení „Milý Eberharde“ (samozřejmě i „milí rodiče“), jakož i vypouštění závěrů dopisů, kde se opakuje „Tvůj Dietrich“.

Co tedy bylo vypouštěno? A proč? A co to také vypovídalo o době, v níž listy vznikaly a v níž byly editovány a vydávány? Jak poznamenává Jan Štefan ve své studii, „mít před očima osobního Bonhoeffera je strhující, dojemné“, nicméně „hlavní pozornost na sebe záhy strhla série ‚theologických dopisů‘ z rozmezí čtyř měsíců, od 30. dubna do 23. srpna 1944“. (s. 318) Dopisy, jak byly české veřejnosti známy z překladu prvního vydání, bezesporu nastiňují právě i osobní pozadí Bonhoefferova theologizování, ovšem ne až do nejintimnějších detailů.

S daleko větší hloubkou je nyní možné se podívat na Bonhoeffera celostně. Nejen jako na mučedníka a člena odboje proti Hitlerovi, nejen jako na teologa nenáboženské interpretace evangelia, ale jako na člověka se svými intimními vztahy. Toho se také dotkla novější Bonhoefferova monografie od amerického teologa Charlese Marshe. (MARSH, Charles. *Strange Glory. A Life of D. Bonhoeffer*, 2014. Něm. *Der verklärte Fremde. Eine Biographie*, Gütersloh, 2020.)

Co se týče Bonhoeffera, četl jsem zde o člověku, který píše vroucí dopisy svému příteli, z nichž vysvítá, že pro něj vztah k Bethgemu bylo možná více než „normální“ přátelství dvou mužů. Např. z dopisu z 18. 11. 1943 byly vypuštěny tyto pasáže: „Bylo by toho nekonečně mnoho, co bych Vám oběma rád chtěl vyprávět; ale dnes to může být jen to nejpodstatnější, a tak je určen tento dopis pouze Tobě samotnému. Co z toho

RECENZE

můžeš předat dál, víš jen Ty sám. Od té doby, co jsi se před mnoha roky modlil za mě a se mnou – nikdy na to nezapomenou – věřím, že za mě můžeš prosit jako nikdo jiný. O to jsem Tě chtěl poprosit, a i já to pro Tebe denně činím.“ (s. 85) „Tak rád, tak hodně jsem o Tobě uslyšel! Někdy jsem si myslel, že by pro vás oba vlastně bylo dobré, kdybych tu nebyl. Konfliktu mezi manželstvím a přátelstvím, který zpočátku není vůbec tak lehké vyřešit, byste zůstali ušetřeni a později by už žádný nebyl. Ale to je jen soukromá a vedlejší myšlenka, nad níž se musíš smát!“ (s. 88) Z dopisu z 26. 11. 1943: „K mému velkému ulehčení jsi vypadal vlastně svěže, jen trochu hubeněji, ale ne přetaženě, nýbrž zdravě. Buď tak dobrý a jez špek, který jsem Ti poslal, bez odporování a rád! (...) Je pro mě strašná představa, že teď máš občas hlad. (...) Mám za to, že stačí jeden okamžik, abychom oba měli jasno o tom, že vše, co se v posledních sedmi a půl měsících odehrálo, na nás obou v podstatě nezanechalo žádné změny; nikdy jsem o tom ani moment nezapochyboval a Ty jistě také ne. To je výhoda toho, když lidé spolu osm let prožívají téměř každý den každou událost, když spolu hovoří o každé myšlence. Pak stačí jedna vteřina, abychom o sobě věděli, vlastně není potřeba ani tato vteřina.“ (s. 101)

Byla to právě jedna z tezí Marshovy biografie, pro konzervativní křesťany asi šokující a nepřijatelná, že primárním romantickým (nikoliv však, dle všeho, sexuálním) partnerem byl pro Bonhoeffera právě Bethge, nikoliv jeho snoubenka. I s dodatkem, že Bonhoeffer zemřel jako paník, jeho city byly Bethgem neopětovány a možná Bonhoefferovi samotnému nebyly zcela vědomé, tedy že

neprošel tím, co se nazývá coming-out. Marshovy další „nepřímé důkazy“ ne-normativnosti jejich vztahu jsou např. to, že sdíleli společné bankovní konto, dárky ostatním lidem dával Bonhoeffer podepsány oběma jejich jmény nebo že ve své závěti nechal svou snoubenku Marii vybrat si něco ze svých věcí, co „jí bude milé jako vzpomínka“, zatímco Bethgemu odkázal vše ostatní, včetně auta, knih a našetřených peněz (viz v prvním vydání vypuštěnou Závět září 1943, s. 60).

Můžeme se dnes jen dohadovat, jak to mezi nimi bylo, prameny jednoznačnou odpověď nedají. I to však spadá do obrazu Bonhoeffera, který právě že nebyl také žádným jednoznačným, ideálním mučedníkem. Že možná byl Bonhoeffer gay? Nejde o žádnou lacinou skandálnost. Nikoliv – je to doplňující celek lidství tohoto výjimečného teologa. Je to také svědectví o době, v níž nebylo možné se jako gay veřejně chovat, neboť by to neznamenovalo jen společenskou diskriminaci, ale rovnou trestní stíhání a smrt. Připomeňme, že v německém trestním právu byla praktikovaná homosexualita trestána již po staletí, v době nacistické hrůzovlády gayové končili v koncentračních táborech, trestnost homosexuality zůstala v západoněmeckém zákonodárství málem až do počátku devadesátých let (byť byly zákony v průběhu desetiletí postupně liberalizovány). Mluvit tedy o sexuální a romantické orientaci v tom čase křesťana, natož vlivného teologa, nebyl (jen) projev cudnosti, bylo to církevní a společenské tabu. Pro Bonhoefferova učitele Karla Bartha byla homosexualita „fyzická, psychická, sociální nemoc, projev perverze, dekadence, rozkladu“, praktický projev

modloslužby, „humanita bez bližního“ (Srv. Barth, Karl. *Kirchliche Dogmatik III/4*, s. 184n.)

Co mi z toho vyplývá? U „klasických“ církevních mučedníků člověk jako by měl někdy pocit, že vlastně skutečně nic neobětovali, že měli před očima Boha a jeho pravdu, a tak se vzdát života pro ně bylo vlastně něco lehkého, ano žádoucího, také proto, že se povětšinou jednalo o kleriky, mnichy, celibátníky. Sem ostatně patří i Jan Hus, resp. obraz, který o něm máme. Náznaky, ovšem ve specifické situaci intenzivního eschatologického očekávání, jsou už u apoštola Pavla (srv. Fp 1,21n.). Tyto rysy nese i janovský Ježíš, skoro vůbec pak Ježíš evangelií synoptických.

Z Bonhoefferových dopisů, právě i z vypuštěných pasáží je však cítit, že Bonhoeffer měl co obětovat, chtěl žít, těšil se na život na svobodě a zažíval opětovná zklamání, když se na svobodu nedostal. Dříve než se ve Flossenbürgu připravoval na smrt a přechod na velkou slavnost svobody, připravoval se na (asi pro něho vnitřně nejistý) život v manželství, na své přátele, a především na soužití (jakkoliv jeho kontury zůstaly zcela otevřeny) se svým přítelem Eberhardem. To není v rozporu s jeho intenzivním vztahem ke Kristu, naopak je to konkrétní, jedinečný projev tohoto vztahu a tohoto myšlení.

Ostatně Bonhoeffer sám jakoby tak trochu věděl, jak jeho obraz coby mučedníka může být idealizován, a to vzhledem k tomu, jak ho podle něho vidí jeho snoubenka: „A nakonec bych nemohl jinak, než abych s Tebou hovořil také o Marii. Jsme teď skoro rok zasnoubeni a neviděli jsme se ještě nikdy ani jednu hodinu o samotě! Není to ší-

lené? Vše, co jinak k času zasnub patří: To smyslné a erotické musíme vědomě vytěšňovat, svůj první polibek jsme si museli dát před Roederovými očima. Musíme se bavit a psát o věcech, které pro nás v zásadě nejsou ty nejdůležitější, sedíme po všechny ty měsíce hodinu vedle sebe slušně jako ve školní lavici a jsme neustále od sebe odtrhávání, nevíme o sobě téměř nic, nic jsme spolu neprožili, neboť i tyto měsíce prožíváme v odloučení. Marie mě považuje za ztělesnění ctnosti, vzornosti a křesťanskosti, a abych jí poskytl uklidnění, musím jí psát dopisy jako starý mučedník, a její obraz o mně je tím stále více falešný. (...) Jediné, co si neustále říkám, je, že se to přece vše seběhlo bez našeho přičinění a že to asi bude mít nějaký smysl. Kéž bych jí neubližoval tím, že ji přetěžuji. Pokud bychom se po mém propuštění měli vzít, což by jistě bylo to nejlepší, začne potom teprve vlastně čas našeho seznamování. Bude to tedy krok víry bez zkušenosti. Ano, to zní naprosto krásně, ale není to vůbec jednoduché. Někdy mě znovu zneklidňuje věkový rozdíl, protože mám právě pocit, že jsem zde podstatně zestárl a někdy si myslím, že mám vlastně svůj život více méně za sebou a že musím dokončit už jen svou Etiku. Ale právě v takových okamžicích mě jímá s ničím jiným nesrovnatelná touha mít dítě a neodejít beze stopy (...)“ (Dopis z 15. 12. 1943, s. 112n.)

Listy z vězení v této edici jsou svědectví toho, že právě ani významní teologové (a obecně řečeno nikdo z nás) nejsou žádní hlavonožci, ale právě lidé se svou tělesností (vypuštěné pasáže ukazují, že Bonhoeffer měl rád dobré jídlo, kouřil cigarety, ale užíval také

RECENZE

pro koncentraci psychofarmaka a povzbuzující prostředky: v té době legální pervitin – srv. dopis z 26. 5. 1944, s. 210), ale i s intimitou a sexualitou, a tedy – vice versa – že tento rozměr života je podstatná součást života víry se všemi svými mnohoznačnostmi a zákrutami.

Bonhoefferův osobní, milostný život by se dal nazvat v něčem tradičně vzorový (celoživotní celibátník, zasnoubený), anebo právě „ne-normativní“. Anglické adjektivum *queer* označuje někoho, kdo neodpovídá normativním představám o sexualitě a vztahových formách (monogamní, heterosexuální, případně celibátní). Ovšem v této ne-normativitě si jsou hlavní postavy evangelické teologie 20. století podobné: Třeba již zmíněný Karl Barth a Paul Tillich, kteří oba žili formou, které se dnes říká konsenzuální nemonogamie či otevřené manželství (byť v „detailech“ se oba lišili a kontexty obou byly zcela jiné). Mám přitom za to, že tyto skutečnosti nijak nesnižují kvalitu teologie zmíněných autorů, naopak je to svědectví o mnohoznačnosti žitého křesťanství ve 20. století. (To by ovšem bylo na samostatný článek.)

Číst Bonhoeffera, i z výše uvedené pohledu, to je i nový pohled na jeho fragmentární koncept nenáboženského křesťanství, bez privilegií, který hledá, co je v dané situaci svědectví o Kristu, které se solidarizuje s lidmi mimo církev. Jak aktuální v souvislosti s morální povýšeností současných církevních konzervativců všech konfesí vzhledem k soudobé společnosti, zvláště se artikulující na otázce manželství pro všechny a sexuálních menšin, otázka, která má samozřejmě širší po-

zadí: vztah křesťanství a sexuality a reality žitých vztahů, o dalších kontextech nemluvě.

Ne nadarmo Bonhoeffer varoval ve svých klíčových, byť fragmentárních paradoxních úvahách z vězení církev před pokusy dělat ve svém myšlení salta mortale do středověku, do zdánlivé jednoznačnosti, která je však vykoupěna intelektuální nepoctivostí. Připomeňme si je na závěr této úvahy: „Kde má teď Bůh ještě své místo? ptají se úzkostlivé duše, a poněvadž na to neznají odpověď, zatracují celý proces, který je přivedl do takové tísnivé situace. Už jsem Ti psal o různých nouzových východech z tohoto zužujícího se prostoru. Bylo by k nim možno přidat ještě salto mortale zpět do středověku. Principem středověku je však heteronomie ve formě klerikalismu. Návrat k němu může být učiněn jen jako zoufalý krok, vykoupěný obětí intelektuální poctivosti. (...) Tato cesta neexistuje – rozhodně ne tak, že se libovolně zřekneme vnitřní poctivosti, nýbrž jen ve smyslu Mt 18,3: tj. skrze pokání, tedy poslední poctivost. A nebyli bychom opravdoví, kdybychom neuznali, že musíme žít ve světě – etsi deus non daretur. Poznáváme to právě – před Bohem! Bůh sám nás nutí k tomuto poznání. Tak nás naše dospělost vede k pravdivému poznání našeho postavení vůči Bohu. Bůh nám dává vědět, že musíme žít, jako bychom se bez něho mohli obejít. Bůh, který je s námi, je Bůh, který nás opouští (Mk 15,34)! Bůh, který nás nechává žít ve světě bez pracovní hypotézy Boha, je Bůh, před nímž trvale stojíme. Před Bohem a s ním žijeme bez Boha. Bůh se nechává vytlačit ze světa na kříž, Bůh je ve světě bezmocný a slabý, a právě jen tak je s námi

a pomáhá nám. Podle Mt 8,17 je zcela zjevné, že Kristus nepomáhá silou své všemohoucnosti, ale silou své slabosti, svého utrpení!“ (Dopis z 16. 7. 1944, s. 254n.)
Jiří Šamšula

Dietrich Bonhoeffer: Po deseti letech (napsáno o Vánocích roku 1942 k desátému výročí uchopení moci Hitlerem)

in: D. Bonhoeffer: Odpor a odevzdání. Dopisy z vězení, Kalich, Praha 2023, str. 10–13

O hlouposti

Hloupost je nebezpečnější nepřítel dobra než zlo. Proti zlu se dá protestovat, dá se zoustud, v krajním případě mu lze zabránit násilím. Pokaždě již v sobě nese zárodek vlastního rozkladu, už proto, že zanechává v člověku přinejmenším nevolnost. Proti hlouposti jsme bezbranní. Ani protesty ani násilím tu nelze nic pořídit; argumenty nepůsobí, fakta, jež odporují vlastním předsudkům, se prostě neuznávají – v takových případech se dokonce hlupák stává kritickým – a nelze-li se jim vyhnout, dají se jednoduše odbýt jako bezvýznamné výjimky. Přitom je hlupák na rozdíl od zlého člověka sám se sebou zcela spokojen; stává se dokonce nebezpečným, protože stačí lehké podráždění, aby přešel do útoku. Proto je třeba větší opatrnosti před člověkem hloupým než před člověkem zlým, Nikdy se už nepokoušejme hlupáka přesvědčovat důvody; nemá to smysl a je to nebezpečné...

... Celý proces nespočívá v tom, že by určité, tedy třeba intelektuální lidské vlohy náhle zakrněly nebo vymizely, nýbrž v tom, že ohromující dojem, vyvolaný vnější mocí, připravuje člověka o jeho vnitřní samostatnost, takže se pak více či méně nevědomě vzdává hledání vlastního postoje k daným životním situacím. Je-li hlupák často tvrdohlavý, neznamená to ještě, že je samostatný. Právě když s ním mluvíme, máme pocit, že před námi není on sám, osobně, nýbrž předsudky a fráze, které nad ním nabyly moci. Je jakoby v zakletí, zaslepen, zneužit ve své podstatě, znásilněn. Když se stal nástrojem bez vlastní vůle, bude hlupák schopen i jakékoli špatnosti a současně neschopen rozpoznat ji jako zlo. V tom je nebezpečí ďábelského zneužití. Vzniká tak možnost lidí natrvalo zničit.

Právě zde je zcela zřejmé, že hloupost nemůže být přemožena prostým poučením, nýbrž pouze aktem osvobození. Přitom se musí počítat s tím, že opravdové vnitřní osvobození bude ve většině případů možné až po osvobození vnějším; než k tomu dojde, budeme se muset zříci všech pokusů hloupé přesvědčit. Za tohoto stavu věci je ostatně zřejmé, že bychom se marně snažili zjistit, jak „lid“ vlastně smýšlí a proč je tato otázka pro odpovědně myslícího a jednajícího zbytečná – vždy jen za daných okolností. Biblický výrok, že bázeň Boží je počátek moudrosti, potvrzuje, že vnitřní osvobození člověka k odpovědnému životu před Bohem je jediným skutečným přemožením hlouposti.

Tyto úvahy o hlouposti ostatně obsahují i jakousi útěchu; nijak totiž nedovolují považovat většinu lidí za bezpodmínečně hloupou. Bude záležet skutečně na tom, budou-li ti, kdo vykonávají moc, očekávat větší užitek od hlouposti lidí, nebo od jejich samostatnosti a moudrosti.

OPPENHEIMER

USA/Velká Británie, 2023, 180 min,
réžia a scenára: Christopher Nolan,
kamera: Hoyte van Hoytema, *hudba:* Lu-
 dwig Göransson, *hraju:* Cillian Murphy,
 Matt Damon, Robert Downey Jr., Emily
 Blunt, Florence Pugh, Kenneth Bra-
 nagh, Tom Conti, Josh Hartnett, Rami
 Malek

Premiéra v ČR: 20. 7. 2023

Hodnotenie: 90%

Po akčne ladenej sci-fi dráme *Tenet* (2020) prichádza režisér a scenárista Christopher Nolan s historickým filmom. Tvorca známy svojím výrazným a inovatívnym autorským rukopisom však aj životopisný materiál zachytávajúci príbeh amerického fyzika J. Roberta Oppenheimera (1904–1967), „otca atómovej bomby“, podáva spôsobom, ktorý do kín láka široké davy divákov a o ktorom sa zároveň pochvalne vyjadrujú filmoví kritici. Rovné tri hodiny trvajúci opus je pritom takmer výlučne založený na dialógoch medzi vedcami, politikmi či sčasti taktiež lavicovými aktivistami. Jedinú akčnejšiu časť predstavuje scéna zobrazujúca testovanie bomby v púšti v Los Alamos, v ktorej naplno vynikne skutočnosť, že snímok bol natočený v 70 milimetrovom IMAX formáte.

Aj *Oppenheimer*, rovnako ako ostatné Nolanove filmy, je založený majstrovskom režijnom vedení, do detailov vypilovanom scenári, skvelých hereckých výkonoch nielen hlavných, ale aj plejády vedľajších postáv, rôzne polohy zvládajúcej kamere Hoyte van Hoytemu a pod kožu prenikajúcej hudbe (L. Göransson), ktorá podčiarkuje dramatickú intenzitu jednotlivých scén.

Dejový oblúk je vystavaný nielen na príbehu samotného protagonistu (vynikajúco ho stvárňuje C. Murphy), ale tiež na príbehu admirála a svojho času predsedu komisie pre atómovú energiu USA Lewisa Straussa (o nič horší R. Downey Jr.), ktorých životné línie sa v dôležitých momentoch stretli. Typická je tak určitá fragmentárnosť, útržkovitosť, no zároveň tiež komplexnosť a mnohosť perspektív. Koncept filmu to podčiarkuje aj vizuálne, keď scény s Oppenheimerom sú natočené farebne, zatiaľ čo scény, v ktorých vystupuje Strauss, sú čiernobiele. Dôležitú úlohu tu zohráva vlastné videnie sveta, vlastné rozprávanie príbehu, pamäť, spomienky, ale tiež perspektíva a zámer toho „iného“. Tým sa príbehy rôznych postáv vzájomne ovplyvňujú a spoluvytvárajú.

Zároveň je dobré podotknúť, že príbeh nemusí byť podávaný nutne lineárne a chronologicky. Divák má možnosť vidieť Oppenheimera ako študenta fyziky v Cambridge i Göttingen, ako profesora s postupne s rastúcim renomé v Kalifornii, ako angažovaného človeka zaujímajúceho sa o sociálne otázky, ako verného, hoci sekulárneho príslušníka židovského národa, ako manžela i milenca, ako manažéra výskumného strediska v Los Alamos navigujúceho politické vody, ako človeka zodpovedajúceho sa za svoje činy pred vyšetrovacou komisiou. Kamienky mozaiky do seba postupne zapadajú a vytvárajú väčšie celky. Avšak niektoré časti obrazu zostávajú nevyskladané, niektoré časti príbehu nevy povedané. Táto naratívna stránka predstavuje pravdepodobne najoriginálnejšiu stránku filmu: pre vytváranie našich vlastných príbehov potrebujeme druhých – a oni zase nás –

pričom títo druhí do určitej miery pre nás vždy nutne zostávajú tajomstvom. Ba čo viac, tajomstvom zostávame i sami sebe. *Oppenheimer* krásnym filmovým jazykom vzdáva hold mystériu ľudskej existencie.

K pestrosti naratívnej stránky filmu prispieva i pozornosť (aspoň do určitej miery) venovaná minoritným hlasom. Tie zastupuje v prvom rade Oppenheimerova manželka Kitty (presvedčivá E. Blunt). Spoločenskými konvenciami vytlačená z pozície ašpirujúcej bioložičky do polohy manželky a matky, ktorá jej očividne neseďí, Kitty sa nechce uspokojiť s úlohou diváčky vo svojom vlastnom príbehu. A tak sa ho rozhodne aktívne a tvorivo písať sama – a tým taktiež prispievať k spoluvytváraní príbehu svojho manžela. Názorne a dôrazne to ilustruje scéna, keď Kitty vypovedá pred komisiou vypočúvajúcou jej manžela.

Oppenheimer ponúka ešte aj ďalšie zaujímavé témy. Prometeovský motív v sebe spája aspekty zodpovednosti za vykonané dielo a vinu, ktorú človek nesie za svoje zlyhania. Otázka viny je však vo filme tematizovaná komplexnejšie: okrem celkom očakávanej roviny vý-

čítiek svedomia za vytvorenie – a praktické použitie – zbrane hromadného ničenia sa taktiež pridáva rovina osobnejšia, keď Oppenheimera trýzni pocit viny za samovraždu jeho milenky Jean Tatlock (F. Pugh). Nájdeme tu však tiež motív určitej komodifikácie človeka v modernej spoločnosti – človek je pre spoločnosť vo filme reprezentovaný politickými elitami dobrý len dovtedy, kým jej má čo cenné a zaujímavé poskytnúť – následne sa stáva zbytočným až nežiaducim. A napokon, *Oppenheimer* kreslí zreteľnú trajektóriu medzi tým, čo vytvoril J. Robert Oppenheimer so svojím „tímom snov“ vedcov v Los Alamos v 40. rokoch minulého storočia, a tým, čo ohrozuje náš vlastný svet dnes – napríklad v posledných mesiacoch nanajvýš akútne len niekoľko stoviek kilometrov od našej východnej hranice.

Christopherovi Nolanovi sa opäť podarilo vytvoriť mimoriadny film. Úlohy interpretovať životný príbeh jednej z významných postáv 20. storočia sa zhostil majstrovsky a výsledkom je dielo, ktoré má čím osloviť široké spektrum divákov a má čo povedať na rôznych úrovniach.

Pavol Bargár

**DOPIS MIROSLAVA PFANNA
MANŽELŮM ŠIMSOVÝM KE
ZLATÉ SVATBĚ Z ROKU 2016**

Milí Šimsovi,

Váš Jirka mi prozradil, že letos slavíte půl století společného života. Jirka s Martinem k té příležitosti připravují sborník. Příspěvek do sborníku nenapišu. Vy víte, že nepišu rád. Ale dopis Vám napsat musím.

Setkání s Vámi začalo už v dětství. V mých nejstarších vzpomínkách je společná dovolená v Sola Fide v Janských Lázních. Jan Šimsa s námi dětmi hrál na rozhraní lesa a paseky nad Sola Fide hru na partyzány a průzkumníky. Velmi mě to tehdy nadchlo a do dneška ve mně zůstává touha znovu se dozvědět, jak se to hraje a jaká jsou pravidla, a pořádně si hru ještě jednou zahrát. Ani nevím, zda jsou všichni účastníci ještě naživu.

O necelých deset let později, ale ještě ve školních letech, kolem mé konfirmace, kdy se začalo utvářet mé dospělé myšlení, vstoupily navždy do mé hlavy dvě přednášky Jana Šimsy o Karlu Havlíčku Borovském. Prostudoval jsem je se slovníkem cizích slov v ruce. A myslím, že jsem je přes svůj dětský věk pochopil.

Byla to zvláštní a velmi intenzivní doba počátků Charty 77, kdy jsme my děti v některých ohledech dospívaly nějak rychleji. Nikdo to dnes už nemůže posoudit, ale myslím, že Vašemu Jirkovi díky jeho mimořádné citlivosti to vyneslo prudší rozvoj geniality na jedné straně a na druhé straně útok na jeho nervovou rovnováhu.

Jirka tehdy půl roku bydlel u nás ve Sněžném. Seděli jsme spolu v lavici ve škole. Jan Šimsa se brzy na to dostal

do vězení. Ale ještě dříve jsme při návštěvách u Vás v Brně prováděli různé objevy. Například jste pro známé děti nahrávali na magnetofon dobrodružná vyprávění. Tuším, že to byl Váš překlad jedné z nepřeložených knih Arthura Ransoma. A přitom jsem objevil, jak vzniká v rozhlase šplouchání vody v moři podél plující plachetnice. Stačil Vám k tomu obyčejný lavor s vodou. Atmosféra oné nahrávky byla úžasná. Rád bych ji někdy ještě slyšel.

Karla Havlíčka Borovského jsme potom s Jirkou studovali ještě podrobněji. Připravili jsme spolu program do evangelické mládeže ve Sněžném. Pročetl jsem k tomu různé články časopisu Slovan, který měl můj tatínek ve své všeobsaahující knihovně. Jirka z našich výtvorů stvořil časopis Vševěd. Měl pak ještě čtyři pokračování o Jacku Londonovi, Karlu Čapkovi a Karlu Krylovi. Vše podstatné pro moje myšlení o politice, historii, vlastenectví, revoluci a skutečném radikalismu jsem načerpal z těch dvou přednášek. Tam jsem se dočetl o Palackém a o Masarykovi, kteří byli pro co nejlepší Rakousko. Masaryk právě proto potom pomohl založit samostatné Československo, když Rakousko už nešlo zachránit. A jak nikdo, Havlíček, Palacký ani Masaryk se nechtěli spoléhat na žádné dubisko, ani německé ani slovanské. Proto jim tolik šlo o to Rakousko. A že revoluce má smysl, jen když jí předchází dlouhodobá příprava v podobě zákonného odporu, který vychovává úředníky a soudce, a především vede k růstu občanství. Prorocká slova, že bez revoluce hlav a srdcí nemá revoluce trvalé následky, mi vždy vytanou na mysl, když s chvěním sleduji vývoj v jednotlivých zemích a republikách bývalého Sovět-

ského svazu. U Havlíčka díky Vaším přednáškám jsem se také naučil náboženské toleranci, úctě ke každé prosté babičce, „která třeba za groš ulehčí některé duši v očištění“, a přijal jsem, že je „nedovolené bořit chrámy v srdcích lidských, pokud se jiné na jejich místo postavit nemohly“.

Nemusím připomínat, že do Vašeho silového působení počítám i setkání s profesorem Jaromírem Procházkou, Vaším bratrem a švagrem, naším soukromým učitelem dějin. Díky němu jsme mohli s mými přáteli i mojí ženou Hankou na dnes už legendárních seminářích pod klečí a na polanách slovenských hor v překypující míře rozvinout a ohmatat, co jsem se dozvěděl u Havlíčka a ve Vašich dvou přednáškách. Představení dějin našich národů i světa v zastávkách mezi výlety z Magurky na Salatín nebo mezi sestupy po pohyblivých žebřících ve Slovenském ráji bylo ve všech ohledech dobrodružné.

Nelze se proto divit, že jsme se k Vám do Brna, to už bylo při studiu na Komenského fakultě, jeden víkend nastěhovali s přáteli z teologie a nechali si od Vás a Vašich přátel (B. Komárková, J. Mezník, J. Procházka) dva dny vyprávět o první republice, liberalismu a liberální teologii. Ani nevím, zda mí přátelé tehdy věděli, že jsem přitom sledoval také docela soukromý zájem. Potřeboval jsem si udělat co nejlepší obraz o náboženské, politické a vůbec myšlenkové situaci první republiky, protože jsem pracoval na písemce o meziválečných ročnících Křesťanské revue. A tak vznikl unikátní seminář. Kdyby se podařilo ty čtyři či pět tehdejších přednášek dát dohromady, byl by to i dnes velmi zajímavý sborník. Například Mezníkův roz-

bor utváření politické scény první republiky s tvorbou různých koalic tehdejších stran, což nám tehdy šlo značně přes hlavu, bychom asi dnes vnímali úplně z jiného úhlu.

Ještě než k tomuto semináři došlo, uskutečnil jsem u Vás jednu z klíčových porad. Vůbec jsem si nevěděl rady s množstvím strašně zajímavého materiálu, který obsahovalo prvních dvanáct ročníků Křesťanské revue. Četl jsem postupně jeden článek za druhým a dělal si výpisky a nevěděl, co s tím. Profesor Smolík mi neporadil, ani jsem to od něj neočekával. A tak jsem navštívil Vás. A byla to právě Milena Šimsová, která mně objasnila, jak s tak různorodým materiálem pracovat. Díky jejímu nasměrování jsem se pustil znovu do práce a prvorepubliková Křesťanská revue se mi stala oknem do světa teologie. Práci jsem nazval „Křesťanská revue jako okno do myšlenkových a duchovních zápasů první republiky, I. Zápasy theologické“. Žiju dodnes z toho, co jsem objevil v napínavých rozhovorech, které ve svých člancích mezi sebou vedli pánové Souček, Hromádka, Rádl, Jaroslav Šimsa a zprostředkovaně i Barth a Ragaz. Asi bych okno neotevřel, kdyby mi Milena Šimsová nepomohla, kudy klubko rozmotat.

O deset let později se podobná situace opakovala, když jsem si jako téma farářské práce předsevzal nemalý úkol, a to vystihnout, co byla tzv. Nová orientace. K tomuto hnutí v naší evangelické církvi patřil můj otec i moji kmotři Alena a Milan Balabánovi, také Jan Šimsa a otec mojí ženy Hanky Jan Čapek a mnozí další. Nová orientace byla podhoubí, v němž jsem vyrůstal a rozum bral a dý-

chal jsem její vzduch. Mnoho jsem o ní slyšel, ale pokud bylo třeba o ní něco říci, většinou to končilo tím, že to byli faráři a pár laiků v naší církvi, kteří se politicky angažovali. Věděl jsem, že je to charakteristika velmi zjednodušující a zplošťující. A zdálo se mi, že díky živné půdě, v níž jsem vyrostl, je na mně, abych, dokud je čas, od žijících zástupců hnutí ještě něco zjistil. Napsal jsem dopis s otázkami jejím devíti známým představitelům a navštívil Boženu Komárkovou. Sešel se nakonec pěkný balík strojepisných materiálů. A to jsem ještě věděl o spoustě článků, které vyšly v KR, KJ a ČB. A tak bylo opět třeba navštívit Šimsovy, aby mi poradili, co s těmi všemi papíry udělat. Nevím, jak to bylo přesně, ale opět to byl geniální historický čich Mileny Šimsové, který mě přivedl na stopu zpravodajového dopisu „Problémy a úkoly“, které si přátelé z Nové orientace vzájemně posílali. Jan Šimsa, jak jsem pak zjistil, byl jejich hnacím motorem. A právě tento napínavý dopis/časopis se ukázal být výbornou kronikou a kostrou, na níž jsem mohl vystavět svoji „Malou historii jednoho hnutí evangelických křesťanů podle archivních dokumentů“ nazvanou „Nová orientace v ČCE v letech 1959–1968“.

Ještě dvakrát jsem s Vámi takto „spolupracoval“, když jsem dávali dohromady dokument „Veřejná diskuse o činnosti Státní bezpečnosti v roce 1966“ a hlavně když jsem na farářském kurzu měl kolegům předložit, jaké bylo pojetí Ježíše Krista v Nové orientaci. Dodali jste mi tehdy jeden z posledních významných dokumentů Nové orientace, tzv. these z roku 1973.

Stal se z toho takový zvyk, že když mám něco psát, což dělám hrozně ne-

rad, musím navštívit Šimsovy, aby z toho něco rozumného vzniklo.

V pozadí je ale ještě jiný důvod. Moje myšlení (jak to asi je u každého) se ubírá cestami, na nichž orientační body či mantinely tvoří různí lidé. Vedle mých obou rodičů a dědečka Balabána je to například Amedeo Molnár, Jaromír Procházka, Jan Keller a také zcela určitě Jan Šimsa. Jeho poznámky nebo glosy, které od dětství vstřebávám, mi vytváří orientační síť. Takže ať už čtu, nebo se mluvím o čemkoli nebo komkoli, obvykle o tom už něco poznamenal Jan Šimsa a vždycky stálo za to nad tím přemýšlet. Když jsem se naučil číst mezi řádky jeho fantazie, s nimiž domýšlí přesné citáty výroků toho či onoho, ve velké většině případů jsem jeho postřehům nebo hodnocení dával za pravdu. A tak se stávalo, když jsem organizoval různá setkání mládeže v Brněnském seniorátu nebo setkání farářů ve Spolku evangelických kazatelů nebo Kruhy ve sboru v Rovečném, že jsem si říkal: O tom velmi dobře myslí Jan Šimsa. Škoda, že tentokrát nemůžeme pozvat jeho. Důvodů, proč jsme ho nepozvali častěji, bylo jistě více. Jednak nemohl být všude. A potom tu byla více či méně oprávněná obava, že Jan Šimsa toho má potřebu povědět mnohem více než naše kapacity zvládají, a my ho potom musíme naštvávat poznámkami typu „prosíme o krátký příspěvek“ a podobně.

S Šimsovými mne pojí zájem o nedávnou historii. A není to jenom zájem, ale pocit odpovědnosti za současnost, která musí správně zpracovat, co bylo, a v pohledu do budoucnosti na dobré navázat, zlé nezapomínat. K nedávné minulosti počítám druhou světovou válku, i když jsem se narodil skoro dvě desetiletí po

ní. Spolu s Šimsovými mě rozčilují zjednodušující soudy o partyzánech a odboji. V rádobě objektivních publikací „jak to bylo skutečně“ se s odhalováním problematického nebo vyložené špatného jednání některých partyzánů jako by odkrývala skutečná podstata odboje. Z odvažného a solidárního jednání lidí na vesnicích nebo ve městech se tak stávalo naivní jednání těch, kdo se zbytečně vystavovali nebezpečí či zbytečně nasazovali svůj život. V našem Kruhu na evangelické faře v Rovečném jsme dali vícekrát prostor historii a osobnostem odporu v druhé světové válce. Šimsovi i Jaromír Procházka byli vítanými hosty. Při rozhovorech o odboji jsem ale dlouho neměl odpověď na jednu otázku: Jaké byly konkrétní cíle a dopady odbojové činnosti? Už jsem Vám psal o tom, že mi vše konečně došlo, když vyšla kniha Mileny Šimsově *V šat bílý odění*. Ta se mi jeví být klíč k pochopení tohoto odporu. Četl jsem o tom, jak na základě ilegálního spojení Mareše, Valenty a Šimsy pomocí vysílaček mohly existovat zprávy z BBC „Volá Londýn“. Bez nich by nebylo co vysílat. Najednou se mi to promítlo do mé nedávné minulosti, kdy jsme se my o vývoji v naší zemi dozvídali z vysílání Hlasu Ameriky nebo Svobodné Evropy. Vysílání ze zahraničí by nebylo možné bez odvážných lidí, jako byl třeba Petr Uhl a jiní. Valenta, Mareš, Šimsa při tom obětavovali život.

A nakonec mne s Vámi pojí společná láska k Prosetínu. Oblíbil jsem si pro-

setínské při svých dvou administracích sboru a při dalších setkání v Kruhu v Rovečném. Tam v Prosetíně mi také došlo, že „paní farářová“ a „pan farář“ je Vaše nesmazatelné povolání a obdarování. Mezi prosetínskými, kde jsem na stopy Vás obou často narážel, jsem pochopil, že Vaše myšlenková – intelektuální i odbojová – vlastenecká činnost byla vždy spojena s opravdovým zájmem o jednotlivého člověka, zcela lhostejno, zda urozeného, či neurozeného. Nepracovali jste pro blaho lidstva přes hlavy obyčejných lidí, ale bylo to vždy v kontaktu s těmi, s nimiž jste žili. I přátelé, kteří našli v Prosetíně své nezastupitelné místo, nebyli pánové či paní z Brna nebo Prahy. Například Božena Komárková nebo Ladislav Hejránek jsou dodnes pro některé prosetínské jejich lidmi.

V posledních měsících na mě mimořádným způsobem zapůsobila nahrávka evangelických písní z prosetínského kostela, která vznikla zásluhou varhanice Liby Kappelové. Náhle se můžete podílet na bohoslužbách, které dobře znáte, a můžete zpívat vám dobře známé melodie a slova a být v kostele mezi svými. Mám radost, že něco tak zvláště čistého vzniklo právě v nám společně blízkém Prosetíně. Když budu ty písně slyšet nebo je i třeba jinde zpívat, budu vědět, že je zpívám spolu s Vámi.

Váš Mirek Pfann

redakčně kráceno

PŘEDMLUVA

Před devíti lety, na jaře 1994, jsem byl náhle – více méně z nouze, když můj předchůdce Jan Šimsa se pro své zaplnění jinými úkoly redaktorské práce vzdal – postaven před úkol ujmout se řízení časopisu, který mi celou svou historií a tradicí přirostl k srdci – Křesťanské revue. Charakterizoval jsem ji před časem jako časopis pro otevřené křesťanství. Myslím, že toto označení, byť při jeho vzniku v roce 1927 nepoužívané, nejlépe vystihuje záměr zakladatelů Emanuela Rádla a Josefa L. Hromádky. Prvního z nich jsem znal jen z jeho spisů (zejména mi v mých 18 letech učarovaly jeho nekonvenční *Dějiny filosofie*), druhého jsem měl možnost poznat i osobně z mnoha jeho přednášek a diskusních seminářů koncem čtyřicátých a průběhem celých padesátých let. Oba byli, jak známo, spjati s křesťanským studentským hnutím – Akademickou Ymkou, která se po svém obnovení po listopadu 1989 zásluhou právě Jana Šimsy vydávání časopisu ujala, včetně smyslu jeho původního poslání – ukázat, že křesťanství není jen věc vnitřního života církvi, ale že má stále co říci k problémům politickým, ekonomicko-sociálním i kulturním. Když jsem funkci odpovědného redaktora přebíral, počítal jsem s tím, že je to jenom na kratší dobu, než se najde někdo mladší a vhodnější. Sám jsem nikdy takovou práci nedělal; nejsem ani novinář ani teolog či filosof. Jsem přírodovědec, což mne ovšem trochu spojuje právě s mým velkým učitelem Rádlem. Spolu s přáteli z redakční rady, bez jejichž pomoci by to nebylo vůbec možné, se mi nakonec přes ty či ony potíže podařilo udržet vydávání časopisu více než devět let (první ze mnou

redigovaných čísel bylo 3. číslo ročníku 1994). K dosavadní tradici Křesťanské revue patřilo, že redaktor píše ke každému číslu úvodník, který uvozuje problematiku, pojednávanou v jednom či více hlavních člancích čísla. To jsem se snažil také dělat, ale nemohl a nechtěl jsem se přitom vyhnout tomu, abych vyjádřil v úvodníku své názory. Vznikla tak řada – tu snad zdařilejších, tu podle mne méně zdařilých – samostatných úvah, které měly oslovit čtenáře a orientovat je při čtení vlastního obsahu časopisu. Soudě podle poměrně příznivých reakcí se odvažuji domnívat, že se mi to vcelku dařilo. V nedávné době vznikla mezi přáteli z redakční rady, zejména u prof. Trojana a prof. Balabána, myšlenka tyto úvodníky vydat souborně jako samostatnou publikaci. Stavěl jsem se k tomu nejprve vlažně, ale posléze jsem nabyl dojmu, že by to možná bylo užitečné ne proto, že by mé myšlenky byly nějak prudce originální, ale spíše proto, že jejich sestavení do jedné řady vypovídá cosi o duchovních zápasech, kterými jsme v uplynulých létech procházeli. Kromě otázek spojených se samou podstatou křesťanské víry snažil jsem se orientovat čtenáře i na problémy politické a civilizační. Obráží se v nich tedy i některé mé názory na proces globalizace, na války v Jugoslávii a Iráku, na vztahy mezi člověkem a přírodou, ale také na veřejný život u nás, v České republice. Neztrácel jsem přitom – věřím, že v duchu původního poslání Křesťanské revue – ze zřetele hlavní otázku, co bychom přitom měli do společenské problematiky vnášet především my, kteří se považujeme za oslovené evangeliem Ježíše Krista. *V Praze v červnu 2003*

Ladislav Pokorný

JEDEN Z VINNÝCH KMÍNKŮ A SKLÍPKŮ ČESKÉ ZEMĚ

Křesťanská revue, zamilovaně nazvaná nyní jejím šéfredaktorem „Révou“, je dost stará paní, je jí už sedmdesát šest let. Ladislav Pokorný je jen o čtyři roky mladší. Duchovními i technickými otci tohoto intelektuálně nejzávažnějšího protestantského periodika v Čechách byli filosof evropské proslulosti Emanuel Rádl, budovatel teze, že není podstatné to, co je, nýbrž to, co být má, a Josef Lukl Hromádka, volající kdysi církev k lavici pokání, nutící širokou evangelickou obec k rozsáhlé revizi patriotického a napůl fanatického pohledu na katolicismus český i světový, usilující o takový postoj ke komunistickým pánům, který by nebyl prokvašen nenávistí, nýbrž povznášen neumdlévajícím úsilím, aby i ateisté, byť bolševického ražení, nepošlapávali lidská práva. Křesťanská revue může imponovat svou kontinuitou, časovou i ideovou. Není to časopis evangelický, nýbrž křesťanský; není tedy konfesijně omezen a církevně dogmaticky vymezen, je to od počátku médium ekumenické. O tento charakter usilovali její vedoucí redaktori v dobách slunných i mračných. Posledním z nich je přírodovědec Dr. Ladislav Pokorný, který absolvoval přírodovědeckou fakultu v Praze (1950–1954) a jehož oborem se stala geofyzika. Pokorný působil v Ústředním ústavu geologickém (1954–1958), v Ústavu užitě geofyziky (1959–1991) a v Českém geologickém ústavu (1992–1995) v Praze. Náš redaktor se zabýval geofyzikálním výzkumem zemské kůry, a to pro praktické i teoretické účely. Pokorný je člen Československé církve evangelické, církevně

je nyní doma v Praze-Nuslích, v letech 1969–1973 byl ve svém sboru kurátor. Křesťanskou kulturu poznával a sám originálně rozvíjel v Akademické Ymce (1948–1951 a od roku 1993 dodnes). Životní oporou je mu jeho žena Jana, rozená Šimsová, radostí jsou mu jeho děti Pavel a Helena a tři vnoučata, z nichž nejmladší Filip (1994) sám občas přispěje do Křesťanské revue drobnou esejí. Vedoucím redaktorem Révy je Ladislav od roku 1994. Každý „náčelník“ nejzávažnějšího protestantského periodika u nás je někdy až tísnivě, nebo dokonce trýznivě odpovědný za úroveň listu, určeného především křesťanské inteligenci. Zrcadly této odpovědnosti, zásadnosti při vši barevnosti jsou editoriały, jež uvádějí jednotlivá čísla stručnými charakteristikami a uplatňují i vlastní osobité vidění a hodnocení stavu věcí; jsou to vlastně vzácné a kriticky vstřícné medailonky, v nichž zasvítává něco z bohaté duše (skoro se mně chtělo napsat spirituality, ale to slovo nemá Pokorný rád – už pro jeho inflační, a tedy dekadentní povrchovost) intelektuála, který vzal na sebe riziko nepochopení některých (zvláště farářských) kruhů. Každý z úvodníků je opatřen titulem a datem (například 3/94 znamená, že jde o třetí číslo ročníku 1994). Editoriały, objevující se desetkrát v roce, sahají od roku 1994 do konce roku 2003. Přehlízejí někdy široká dějinná pásma (dvacáté století) nebo se věnují konkrétnímu fenoménu, zasahujícímu (někdy jako zloideová infekce) českou (tedy nejen církevní) společnost (antisemitismus). Zaútočí tu svým výrazným zvukem trubky starozákonních důrazů (radost z pozemskosti); k hlavním myšlenkovým propagátorům patří například Milan

PERSONALIA

Balabán, rozvíjející „hebrejské myšlení“, ale i z jiné strany, z úhlu jakéhosi „křesťanského ateismu“ – O. A. Funda (*Víra bez náboženství*) ve zkoseném navázání na teologa a martyra Dietricha Bonhoeffera. Řeší se tu otázky, zda je křesťanství veřejně prospěšné, do jaké míry má prakticky (tedy i politicky) sympatizovat se socialismem (10/95), zda si umí česká společnost poradit se sociálními vizemi (8/96), co znamená, že Bible je jedinečná; je tu odvažný i dalekosáhlý pokus znovu biblicky i sociálně vymezit kategorie chudoby a bohatství, jitrivá otázka, jak působí zlo v dějinách (5/99), úvahy o ekologii a eschatologii (1/00), o lásce a globalizaci (5/00); čtenáři se dostane do ruky náčrt s pokusem o odpověď, do jaké míry je globalizace úkolem církve (6/00), zazní tu úzkostlivé tázání, zda křesťanství, zvláště evropské provenience, není konzumní náboženství, zachvěje se tu obava, zda se naše společnost nestává nemravnou (4/02); jeden z editorialů zkoumá validitu křesťanského učení o prozřetelnosti v aktuálním dobovém náčrtu s názvem Povodně a evangelium (7/00). Nastupují (jako vojáci v řadě) jiná vlídná i drsnácká témata: Chvála obyčejnosti (8/02) – to zní dobře, tady dýcháš plícemi Starého zákona; máš pravdu, bohoslovce Adamče, ale číhá tu hrozivý stín „konzumerismu“; trefils do černého, básnivý myslitel Matouši, ale teprve tajemství inkarnace (Balabán) stanoví kontury všedního a sakrálního (to neprokázal bezpečně ani religionista lví síly Eliade). Vše se vyhrocuje otázkou po živém, neabstraktním, nemetafyzickém bohu některých filosofů. Ale jaký Bůh tu „dostává slovo“? Tady hovoří, někdy skuhrá, někdy řve Ladi-

slav Hejdánek. Bezbranný Bůh (5/02) – tento úvodník věnoval myslitel klidné síly a prudkého sociálního zapálení (se sklonem ke světovým levicovým teoriím, ale neodbíhající od Masaryka) L. Pokorný Emanuelu Rádlovi, zesnulému v květnu 1942. Zde najdeš úvahy na nápev teologie Bonhoefferovy, ve stopách hebrejského myšlení a objevně pochopených biblických důrazů (V. Tydlitátová, religionistka z plzeňské univerzity). Sem míří často jeden z kmenových autorů KR, bratislavský starozákoník Nandrásky, autor víc než duchaplné knížky o „svatém“ slovenském básníkovi Milanu Rúfusovi. „Réví statě“ vyzdvihují mistrným perem J. S. Trojana (říkáme mu „jeseter“ kvůli jeho porybní zálibě) a někdejší zastáncem „sakrálního prostoru“ v církvi J. Smolíkem jednotlivosti a případnosti na úroveň odvážného zobecnění (zevropštění, zesvětovění). Velkými virtualizovanými autory (v dějinném a ideovém pozadí) a autoritami jsou tedy Rádl, Masaryk, Hromádka, nepřimo, ale účinně Jaroslav Šimsa, novozákoník J. B. Souček a starozákoník S. C. Daněk a potom Přemysl Pitter, český křesťanský a sociálně charitativní reformátor lvího prorockého spáru, ale i teologicky až stoicky vyrovnaný a důmyslnou dialektikou vyrovnávající J. M. Lochman, z mimočeských Bonhoeffer a Hans Küng i prorocký a sociálně odpovědný (až do určité revolučnosti) Leonhard Ragaz, z novodobých Douglas Meek. Kmenovými autory posledního údobí jsou Šimsa, Trojan, Hejdánek, Balabán, Kohák, Funda, Procházka, Smolík, Heller, Cejpková (vztah křesťanství k židovství), Matouš, Tydlitátová (člověk, vesmír, kritika křesťanské zastydlosti), Nytrová (básně,

eseje), Tožička (politicko-ekologické problémy), Schneider (muž s politickým charismatem a politologickým rozhledem), kontroverzní P. Otter (pokus o revizi celého křesťansko-ideového konceptu, v leccems blízký křesťanskému ateistovi Fundovi), Sýkora (judaismus, talmud), Kraus, ozval se i Jindřich Halama se sociálně etickou problematikou, nynější děkan teologické evangelické fakulty Pavel Filipi, jeden z bývalých redaktorů Révy, též Jiří Lukeš z Biblické společnosti, a ovšem i sám „réví“ šéf, který čas od času přispěje jadrně podanými aktualitami. Přispívají však i doktorandi a studenti naší bohoslovecké fakulty (P. Hošek, J. Unger, P. Dušek, P. Prejda, L. Havelka a jiní). Zastoupení jsou staří (Smolík a jiní) i velmi mladí (školák F. Pokorný), Češi i Slováci (Igor Kišš a Karol Nandrásky), evangelíci, katolíci (hojným přispěvatelem je pražský jezuita Josef Blaha, nyní již doktor filosofie, specialista na judaismus), i pravoslavní (Paprocki – s tématem ekologie a eschatologie, viz 1/00).

Připomenu teď některé myšlenky Ladislava Pokorného, jediného přírodovědce mezi šéfredaktory Křesťanské revue: „Křesťanská revue je s končícím stoletím, jeho hrůzami i slavnými chvílemi nerozlučně spojena. Při jejím vzniku stálo živé vědomí jejích zakladatelů, že skutečné oslovení evangeliem se vždy manifestuje v konkrétních postojích k aktuálním problémům života jednotlivce, konkrétní společnosti, v níž žijeme, a v posledu i všeho života vůbec. Křesťanská víra bez tohoto rozměru, omezující se na vnitřní ‚náboženský‘ život, stává se jalovou, nezajímavou a nevěrohodnou, a co víc, popírá sebe sama. Stává se skanzenem ‚náboženských

přežitků‘, který rád toleruje i sebetotalnější režim.“ „Zvěstování evangelia je v nejhlubším smyslu tedy jistě ‚veřejně prospěšné‘ tj. prospěšné, ba dokonce existenčně nutné pro svět, ale cítíme, jak málo přiměřená je tato formulace, která implikuje degradaci evangelia do kategorie ušlechtilých lidských hnutí a programů...“ V čem je Bible duchovně, kulturně i sociálně nezastupitelná, v čem je její kotvení až ke konkrétnímu Božímu věčnu? Bible není „nepřekonatelně jedinečná v tom, že jde o posvátný text, který recitujeme při slavnostních příležitostech. Ne v tom, že by přinášela věčné pravdy či unikátní mravní naučení... Ale v tom, že nám nastavuje zrcadlo; v té či oné postavě, v té či oné situaci vždy poznáme kus sebe sama. A v tom, že nás staví před otázkou: Kdo jsi ty, človče, a co chceš se sebou i s ostatním stvořením udělat? Kde jsi, církvi, kde jsi, národe? Co ty učiníš pro záchranu světa? Ještě pořád je možné vykročit k budoucnosti v pravdě... Protestantům se kdysi vytýkalo, že Bible je pro ně ‚papírovým papežem‘. Jako protestant musím přiznat, že mnohdy to tak skutečně bylo a někde ještě je... Ale Bible je ve skutečnosti pravý opak: ne mrtvá neomylná litera, ale živá existenciální otázka pro každého z nás i všechny dohromady.“ K otázce židovství (v navázání na Lydii Cejpovou a Milana Balabána) poznamenává Pokorný: „Tisícileté utrpení Židů, které jsme opakovaně zaháněli do ghett a pořádali na ně pogromy, je jistě pro nás důvod k hluboké sebekritické reflexi. Ale ještě důležitější je odpověď na výzvu k rozpomenutí na hebrejské myšlení, jeden z kořenů naší civilizace. Jen to nám může otevřít budoucnost bez konfrontačních střetů rigidně vymezených etnik,

PERSONALIA

ras, náboženských systémů či politických ideologií. Evangelická aktivistka L. Cejmová rozvádí význam holokaustu, šoa, jako výchozího bodu pro novou reformaci křesťanské církve a revizi její teologie; mladý katolický historik V. Machálek zpracoval pozoruhodnou a pro nás nepřiliš lichotivou dokumentaci konkrétní reflexe židovského utrpení ve druhé světové válce. A konečně religionista M. Balabán shrnuje světodějný duchovní přínos židovství vůbec. Jsme ochotni naslouchat?“ Bohatství, chudoba, kapitalistický útisk, globalizační tendence, zahánějící poctivce různé provenience do trapné a neúčinné bezradnosti – to jsou Pokorného havrani, vznášející se nad žlutým a zlatým pšeničným polem. Nejde tu o sociální rovnostářství, které u nás vládlo „nejdéle do roku 1968“, načež se u nás rozvalila „nová buržoazie“, v jejímž politicko-sociálním prostoru se objevili milionáři s mocensko-mafiánskými tendencemi a po Listopadu tyto zbohatlické tendence klikatě, ale účinně pokračovaly (to je tzv. levicový pohled Pokorného). „Bohatství totiž, zejména v současných podmínkách nese s sebou permanentní tendenci ke svému vlastnímu rozmnožování, dokonce už i nezávisle na vůli konkrétních lidí. Anonymní mechanismy tyto tendence neustále umocňují. Proto celá židovsko-křesťanská tradice a nejvíce Ježíš sám upřednostňuje chudobu a chudé. Ne proto, že by v ní samotné byla spása, ale proto, že chudí, jejichž vliv ve společnosti je malý, potřebují ochranu, kdežto bohatí jsou chráněni již svým bohatstvím. Z tohoto hlediska má své oprávnění i ‚teologie revoluce‘ ve třetím světě.“ Bohatství není samo o sobě od zlého, ale vystavuje bohaté démonick-

kému pokušení moci, zatímco chudoba může vést k nenávislné závisti. Zde nám mohou pomoci i některé aspekty dále východních náboženství, především (jak se nad tím zamýšlel profesor Heller) buddhistická zásada „nelpění“. Pokorný byl zjitřen moderními „mírovými“ válkami, zejména „americkou“ válkou v bývalé Jugoslávii, opíraje se zvláště o jemné, ale konturní analýzy J. S. Trojana, a otázkami zla vůbec (zde vycházel náš šéfredaktor z některých exegetických postřehů Balabánových). K novým horizontům křesťanské víry i některých humanistických koncepcí patří i náš vztah k přírodě: „Rozumějme dobře: Náš, lidským hříchem porušený svět se dosud neobejde bez konfrontace, jejímž nejmarkantnějším projevem je vzájemné požírání.“ Nutno si konečně uvědomit, že „v posledu rostlinstvo a konec konců celá příroda jsou živé“, a proto by měl být onen na oko křesťanský a teologicky podezříváný diskriminační vztah k mimolidskému tvorstvu radikálně revidován, vždyť v Božím i lidském budoucnu to tak nebude, a už dnes víme, že to tak být nemá. (Tím se zabývali L. Hejdánek, R. Palouš, E. Kohák, M. Balabán, J. Heller, V. Tydlitátová, esejisticky O. Nytrová.) Jakýmsi andělem takových myšlenek, vracejících čest zvířatům i rostlinám, je František z Assisi a někteří mystikové. Jen na tomto poli, na němž se pěstují pokusy o nápravu v pohledu na celý svět, nejen na člověka a jeho plány, tak často „žravé“, je možno duchaplně skicovat „lesk a bídu ideje lidských práv“ (na tom má lví podíl jmenovaný jeseter Trojan), která nelze ukotvit v myšlence „přirozenosti“, jako by člověk přicházel na svět již těmito právy vybaven.

Z hrozné blízkosti slyšíme filosofické vrčení a zubů cenění našeho evangelického filosofa Hejdánka. Bedlivého pozoru je hoden Pokorného vztah k lidem z jiného ideového, etického i „třídního“ tábora, k „nepříteli“. V navázání i v kritice tandemu Balabán-Tydlitátová a opíraje se o průzornou myšlenku Hejdánkovu, že náš nepřítel, jakkoli škodný a drtivý, nemusí být ještě nepřítel Boží, přichází Pokorný k novému respektu Ježíšova pokynů milování nepřátel: „Není to žádná sentimentalita, ale konkrétní cesta ke skutečnému (podtrženo) a nikoliv jen vnějšímu a zdánlivému překonávání hříchu. Opatrnost při odsuzování a rozsuzování nepřátel a jejich identifikaci se zlem nemusí být projev rozbledlého humanismu, slabosti vůči zlu a nepřipustná starost o vlastní ‚dušičku‘, ale může to být legitimní a hluboká reflexe tisícileté zkušenosti, že právě ve jménu boje s hříchem bylo v lidských dějinách napácháno přemnoho dalšího zla.“ A tato úvaha redaktorova přináší myšlenku, která připomíná i některé směřování buddhistické: „I pro brutálního vraha musí existovat, byť třeba i nepatrná, naděje, jinak Kristus nadarmo umřel.“ To ilustruje Pokorný výroky některých významných mužů. Zmiňme zde aspoň Jaroslava Šimsu, který patří mezi „otce-zakladatele“ Křesťanské revue. V den stého výročí jeho narození připomněl redaktor jeho modlitbu ze stadelheimské věznice: „Pane Ježíši, dej nám, prosíme tě pokorně, sílu k tomu, abychom odolali záplavě nenávisti. Bez tvé pomoci nemůžeme si udržet své srdce čisté od hněvu proti nepřátelům a od touhy po pomstě. A jen na tvé slovo a ve vědomí, že pomsta patří Bohu jedinému, pokoušíme se soustředit k mod-

litbě za ty, kdo nám a našemu národu ublížili.“

Tak taková je tvář Révy, aspoň přibližně. A takový je révový redaktor Ladislav Pokorný, přírodní vědec a teologicky svrchovaně informovaný biblický myslitel. Jeho slovní projev je vždy dosti slunný, nezaháčkovaný smrákavými spekulacemi, ale i trochu lakonický a deskriptivní – ve snaze vyvést na kopeček a odtud nechat pohlédnout dolů, až k nám, ale od nás dál a dál – až k všehomírnosti. Inspirován Rádlem, provokován Hromádkou, promýván Hejdánkem, prohmatáván Balabánem, osvěcován Nandraszkym, nadýcháván Trojanem a stimulován všemi Šimsy (Jaroslavem, Janem, Martinem i Jiřím), přede vinař Pokorný svou zlatou, zelenou a červenou nit a připravuje „dobré víno na konec“ (jak píše mládežnický bard Karásek). Necht se vydané úvodníky stanou malými kyslíkovými zásobárničkami a vonnými růžičkami v stráni našich dnešních i zítřejších rozhodování.

v září 2003

Milan Balabán

Úvodní slovo Ladislava Pokorného a Milana Balabána ke knize Deset let s Révou – redakční úvodníky Křesťanské revue 1994–2003, OIKUMENE – Akademická YMCA, Praha 2003

SE SKROMNOU MOUDROSTÍ. VZPOMÍNKA NA LADISLAVA POKORNÉHO

Jiří:

Petře, už jsme se shodli, že vzpomínat na někoho, koho jsme si vážili, ale vlastně jsme ho znali jen z určitého úhlu pohledu či jen z Retreatů, je hodně těžké. Já si proto den před rozloučením s panem Pokorným v nuselském kostele vzal do rukou knihu jeho úvodníků KR *Deset let s Révou* (Oikumené – Akademická YMCA, 2003). Chtěl jsem si totiž trochu připomenout jeho názory a myšlenky. O životě a postojích tehdejšího šéfredaktora KR výstižně hovoří v úvodu Milan Balabán, doporučuji všem k přečtení. A tento Balabánův úvod vám v jiném článku v tomto čísle také nabízáme.

Zaujalo mě několik věcí. Za prvé jsem si uvědomil, jak silně byl Ladislavův život celé dlouhé období s Révou provázán. KR v uvedených letech vycházela desetkrát ročně. To znamenalo, že hned po vydání čísla bylo třeba začít pracovat na dalším – promýšlet náměty (Revue měla vždy jedno nosné téma), shánět autory článků, pečlivě je načíst a začít komponovat příslušný úvodník. Byl to neustálý a jistě intenzivní koloběh. Za druhé – dýchla na mě doba mých studií na ETF se všemi tehdy silnými tématy – nepředmětné myšlení, idea lidských práv, otázka moci, mýtus a logos, hebrejské myšlení a dále otázky vztahující se bytostně k naší víře *hic et nunc* – křesťanství v tomto světě, ekumenismus, nebezpečí antisemitismu, víra a skutky, víra a politika. Jsou to tematické okruhy, které tehdy rezonovaly v posluchárnách ETF, ale i na Retreatech Akademické Ymky. Za třetí – pan Pokorný byl velmi poctivý při reflexi článků každé KR. Sna-

žil se uchopit to podstatné a dařilo se mu to (to si troufám tvrdit právě jakožto tehdejší student teologie). V teologických úvahách byl jistě ovlivněn autory článků KR a významnými osobnostmi tehdejšího teologického života zejména na ETF – profesory Hejdánkem, Trojanem a Balabánem. Určité specifikum a originalitu lze u Ladislava Pokorného spatřovat v jeho levicovosti – z úvodníků často vystupují náměty, jako je přehodnocení pohledu na socialismus (což bylo v polovině devadesátých let minulého století v jistých kruzích celkem odvážné) či výzvy k rozhovoru s (některými) marxisty a ateisty. U těchto témat je patrná síla jeho sociálního citění. A na konec mě při tomto vzpomínání nad knihou úvodníků prostoupil určitý smutek z odcházení jedné celé etapy – řekl bych trochu možná nepřesně – moudrých pismáků (a to jsem nechtěl být patetický!). Už delší dobu je to znát i na Retreatech, kam ona generace pánů profesorů přestala jezdit a zřejmě, bohužel, se blíží i konec vydávání Révy (ač se dlouhá léta děly pokusy o její udržení). Zkrátka něco osobitého s touhle generací odchází.

A jak jsi pana Pokorného vnímal ty, Petře?

Petr:

Já jsem ho vlastně vůbec neznal v rovině jeho odbornosti, což je asi škoda. Vnímal jsem ho hlavně jako moudrého muže, který nepotřebuje světu nic vnucovat, ale s každým, kdo o to stojí, je vždy ochoten promluvit pár vět. Měl velmi vytríbenou schopnost působit jaksi prozaicky a klidně. Nikdy jsem ho neviděl rozčileného. A i jeho úsměvy byly sporé. Láďův neuvěřitelně trefný minimalistický humor či jemný sarkasmus mě vždycky

dokázaly pobavit. Měl jsem moc rád chvílky na Retreatech večer po přednáškách, když jsme se potkávali před vchodovými dveřmi s cigaretou. To bylo těch pár přesně dávkovaných minut, potřebných k tomu, abychom si sdělili, co nás v poslední době potkalo, trochu se zasmáli, trochu se zamysleli... Nadhled a jakási skromná moudrost pana Pokorného pro mě byly inspirací a něčím, co mi ho bude vždy připomínat. V jeho případě můžeme opravdu říci *nomen omen*. Chtěl bych na něj i na ostatní osobnosti Akademické Ymky ale vzpomínat s pohledem otevřeným do budoucna.

Jiří:

K tomu se myslím velmi dobře hodí již zmiňované hebrejské myšlení (to Ladi-

slav Pokorný také obliboval). Biblické hebrejské pojetí je totiž aktivistické, má smysl pro jednání, změnu, pohyb, dějiny, neustálé tvoření nového (srv. úvodník KR 10/03). Pojdme tedy v tomto smyslu vstříc novým formám předávání důvěry v Boží lásku, což by měl být základ opravdového, skutečného života (to jsou také Ladislavova slova – viz úvodník 4/01).

Petr a Jiří:

Milý pane Pokorný, moc děkujeme za vaši tvrdou práci nejen pro KR, za věrnost svému poslání a rodině, za nadhled, klid a moudrost a za všechna vaše povzbuzení k dobrému.

Jiří Cikánek, Petr Dvořák

K Ř E Š Ť A N S K Á
REVUE

KŘEŠŤANSKÁ REVUE, ETF UK Černá 9, p. p. 529, Praha 1, 115 55
vydává OIKUMENE – Akademická YMCA ve vydavatelství Eman Praha
Vychází 4x ročně

Redakční rada: Pavol Bargár, Pavel Hošek, Lukáš Klíma, Petr Krejčí, Jana Plíšková (výkonný redaktor a korektor), Václav Radoš, Vladimír Roskovec, Jiří Schneider

Předplatné v ČR: 250 Kč • v SR: 16 €. Ostatní předplatitelé 30 € (Evropa), 35 USD •
cena jednotlivého čísla je 60 Kč •

administrace předplatného: predplatne@krestanskarevue.cz nebo tel. 224 919 607 • předplatné pro SR zajišťuje Biblická škola v Martině: krestanskarevue@bsmt.sk • platbu poukazujte na účet: Oikumene – Akademická YMCA u České spořitelny, a. s., Praha 1, Senovážné nám. 25, číslo běžného účtu 1935013389/0800, variabilní symbol: Vaše číslo abonenta z adresního štítku • tiskárna DATIS Brno • rozesílá KONGRES TAKT Brno • sazba: Petr Kadlec • návrh obálky: Josef Karhan
Identifikační číslo (IČO) vydavatele – sdružení Oikumene – Akademická YMCA: 161 92 761 •
Evidenční číslo MK ČR E 1032. ISSN 0023-4613